



มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๔๑ ตอนที่ ๑๔๐๑ – ๑๔๑๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์



แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๔๐๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๔



สำหรับกตัญญูที่บุคคลนั้น ชื่อว่าหาได้ยาก เพราะความที่สัตว์ทั้งหลาย
ถูกอวิชชาครอบงำไว้

อวิชชาทำให้ไม่รู้คุณของผู้ที่มีอุปการคุณ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่กตัญญูที่
ก็เพราะมีอวิชชา ไม่เห็นคุณของผู้มีคุณ จึงไม่รู้คุณ และไม่ประกาศ ไม่กตัญญูที่
ต่อผู้นั้น

ถ. ที่อาจารย์แสดงว่า อวิชชาทำให้คนขาดความกตัญญู ผมว่ากว้างไป
ไหม อวิชชาคลุมไปหมด นอกจากอวิชชา สิ่งทีใกล้เคียงว่าอวิชชาที่ทำให้คนเราไม่กตัญญู
...

ส. กิเลสที่เป็นต้นตอ คือ อวิชชา นอกจากนั้น กิเลสอื่น ๆ ก็อยู่ในจำพวก
อกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง

ถ. ผู้ที่มีกตัญญูที่ ถ้าเขาไม่ได้ศึกษาธรรม ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน
สั่งสมแต่กตัญญูที่อย่างเดียว จะมีได้ไหม

ส. ในทางโลก ได้

ถ. ในทางธรรม เขาจะต้องกตัญญูอย่างไรบ้าง

ส. ศึกษาธรรมโดยละเอียด โดยรอบคอบ โดยไม่ให้ผิดพระพุทธรูป

ถ. กตัญญูต่อพระพุทธเจ้า

ส. มิฉะนั้น ไม่ได้แสดงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แต่เป็นการแสดง
ความคิดเห็นของตนเอง

ข้อที่ควรระลึก คือ ข้อความต่อไปใน **อรรถกถา ปุคคลบัญญัติ** ซึ่งมีว่า



อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้เมตตารักใคร่โดยไม่มีเหตุ ชื่อว่าบุพพการี บุคคลผู้เมตตารักใคร่โดยมีเหตุ ชื่อว่ากตัญญูกตเวที

พิจารณาได้ถึงความเมตตารักใคร่ของมารดาบิดา ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ทุกอย่างแก่บุตร โดยไม่มีเหตุ ไม่มีการบังคับว่าต้องให้ แต่ท่านเป็นบุพพการี เป็นผู้มีเมตตารักใคร่โดยไม่มีเหตุจริง ๆ สำหรับบุตร ส่วนบุตรทั้งหลายผู้เมตตารักใคร่โดยมีเหตุ ชื่อว่ากตัญญูกตเวที

โดยมีเหตุ คือ โดยรู้ว่าท่านเป็นผู้ที่มีอุปการคุณต่อตน เพราะฉะนั้น จึงเป็นผู้ที่มีกตเวทิต่อท่าน นั่นเป็นเหตุที่ทำให้แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดาเป็นต้น โดยมีเหตุ ซึ่งต่างกับมารดาบิดาที่เมตตารักใคร่โดยไม่มีเหตุ

เพราะฉะนั้น เมื่อเทียบกัน ความรัก ความเมตตาของมารดา กับความกตัญญูกตเวทีของบุตร มีความต่างกันมาก ใครที่เมตตารักใคร่อย่างแท้จริง คือ ผู้ที่มีเมตตารักใคร่โดยไม่มีเหตุ เพราะฉะนั้น บุตรทั้งหลายควรกระทำทุกอย่างเป็นการกตัญญูกตเวทีต่อผู้ที่มีคุณ เช่น มารดาบิดา เป็นต้น

ข้อต่อไปมีว่า

บุคคลผู้กระทำประโยชน์โดยไม่เพ่งเล็งถึงเหตุเป็นต้นอย่างนี้ว่า ผู้นี้จักกระทำอุปการะแก่เรา ชื่อว่าบุพพการี

ผู้ที่อุปการะโดยไม่หวังให้บุคคลอื่นตอบแทน นั่นคือบุพพการี

บุคคลผู้กระทำประโยชน์โดยเพ่งเล็งถึงสาเหตุเป็นต้นอย่างนี้ว่า ผู้นี้จักทำอุปการะแก่เรา ชื่อว่ากตัญญูกตเวที

นี้ระหว่างผู้ที่อุปการะโดยไม่เพ่งเล็งถึงเหตุเป็นบุพพการี และผู้อุปการะโดยเพ่งเล็งถึงเหตุว่าผู้นี้กระทำอุปการะแก่ตน ผู้นี้เป็นกตัญญูกตเวทีบุคคล

บุคคลต่อไป คือ

ผู้มีดีมาสว่างไปข้างหน้า ชื่อว่าบุพพการี

ผู้สว่างมาสว่างไปข้างหน้า ชื่อว่ากตัญญูกตเวที



ผู้แสดงธรรม ชื่อว่าบุพพการี ผู้ปฏิบัติธรรมชื่อว่ากตัญญูกตเวที
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อว่าบุพพการีในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก
พระอริยสาวก ชื่อว่ากตัญญูกตเวที

ถ้าปฏิบัติผิด ไม่ใช่กตัญญูกตเวที เพราะฉะนั้น ต้องระวังจริง ๆ ต้องเข้าใจ
พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอย่างถูกต้อง และประพฤติปฏิบัติตามอย่าง
ถูกต้องด้วย

ส่วนใน **คัมภีร์อรรถกถาแห่งทุกนิบาต** ท่านกล่าวคำมีประมาณเท่านี้ว่า

ผู้กระทำการก่อน ชื่อว่าบุพพการี ผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแล้วกระทำ
ตอบในภายหลัง ชื่อว่ากตเวที

บรรดาบุคคลทั้ง ๒ พวกนั้น บุพพการีบุคคลย่อมกระทำความสำคัญว่า
เราให้หนี้ บุคคลผู้กระทำตอบแทนในภายหลังย่อมทำความสำคัญว่า เราใช้หนี้

ผู้มีดีมาสว่างไปข้างหน้า ชื่อว่าบุพพการี ผู้สว่างมาสว่างไปข้างหน้า ชื่อว่า
กตัญญูกตเวที

ถ. สว่างไปข้างหน้า หมายความว่าอย่างไร

ส. ผู้มีดีมาสว่างไปข้างหน้า ชื่อว่าบุพพการี ผู้สว่างมาสว่างไปข้างหน้า
ชื่อว่ากตัญญูกตเวที ผู้ที่แสวงหาทางกว่าที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมต้องเป็นผู้ที่มีดีมา
และสว่างไปข้างหน้า คือ ผู้ที่แสวงหาหนทางข้อปฏิบัติที่สามารถดับกิเลสได้ แสวงหา
แม้ความเข้าใจในข้อปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันไปด้วย

เพราะฉะนั้น ตั้งแต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสาวกทั้งหลาย
ซึ่งเป็นผู้ที่แสวงหาทาง พิจารณาธรรมเพื่อได้ข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็เป็นผู้ที่มีดีมา
สว่างไปข้างหน้า ชื่อว่าบุพพการี

ส่วนผู้สว่างมาสว่างไปข้างหน้า ไม่ต้องแสวงหา เป็นผู้ที่ได้รับฟังสิ่งซึ่งบุคคลอื่น
ได้แสวงหาพบแล้ว เพราะฉะนั้น ก็เป็นกตัญญูกตเวที โดยต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติถูกต้องจริง ๆ



ซึ่งพุทธบริษัทจะถือว่าเป็นกตเวทียุคคล ก็ต่อเมื่อศึกษาพระธรรมโดยละเอียด ให้เข้าใจจริง ๆ ปฏิบัติถูกต้องจริง ๆ จึงสามารถดับทิฏฐิได้ เพราะว่าทิฏฐิและข้อปฏิบัติ ที่ผิดเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาโดยละเอียด มิฉะนั้นจะยึดถือในข้อปฏิบัติที่ผิดนั้นได้

เรื่องของกุกกุจจะ ใน **อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต สีหนาทวรรคที่ ๒ ฐิติสูตร ข้อที่ ๒๑๕** มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อโทสะเกิดขึ้น ถ้าไม่รีบแก้ไขจะทำให้เกิดความรำคาญใจ ซึ่งเป็นกุกกุจจะเจตสิก

ข้อความมีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน อนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จำพรรษาอยู่ในพระนครสาวัตถีแล้ว ข้าพระองค์ปรารถนาจะหลีกจาริกไปในชนบท

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร เธอจงสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

ครั้งนั้น เมื่อท่านพระสารีบุตรหลีกไปแล้วไม่นาน ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรกระทบข้าพระองค์แล้วไม่ขอโทษ หลีกจาริกไป

ซึ่งใน **มโนรทปฺปรณี อรรถกถา** แสดงว่า

ชายจีวรของท่านพระสารีบุตรผู้ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วลุกขึ้นนั้น ไปกระทบตัวของภิกษุนั้น แต่บางอาจารย์กล่าวว่า ลมพัดไปกระทบบ้าง ซึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ว่า ถ้าท่านตรัสกับภิกษุรูปนั้นว่า ดูกร ภิกษุ สารีบุตรมิได้



จงใจจะกระทบหรือประหารเธอ ภิกษุนี้ก็จะทูลว่า พระผู้มีพระภาคเป็นฝ่ายท่าน พระสารีบุตร เมื่อภิกษุคิดและพูดอย่างนั้น จะทำให้เกิดในอบายภูมิ

นี่คือความไม่เข้าใจเหตุการณ์ และไม่เข้าใจบุคคล จึงทำให้เกิดความคิดต่าง ๆ แม้แต่ชายจีวรของท่านพระสารีบุตรที่กระทบตัวก็เข้าใจว่า เป็นการจงใจและไม่ขอโทษ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งว่า

ดูกร ภิกษุ เธอจงมานี้ จงไปเรียกสารีบุตรตามคำของเราว่า ดูกร อาวุโส สารีบุตร พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน

ภิกษุนี้ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า ดูกร ท่านอาวุโส สารีบุตร พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน

ท่านพระสารีบุตรรับคำของภิกษุนี้แล้ว ก็สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ และท่านพระอานนทเถิดลูกดานเที่ยวประกาศไปตามวิหารว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงรีบออกมาเถิด ๆ บัดนี้ท่านพระสารีบุตรจะบั่นลือสีหนาทเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาค ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระสารีบุตรว่า

ดูกร สารีบุตร เพื่อนพรหมจรรย์รูปหนึ่งในธรรมวินัยนี้กล่าวหาเธอว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรกระทบข้าพระองค์แล้วไม่ขอโทษ หลีกจาริกไปแล้ว ฯ

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กายคตาสติอันภิกษุใดไม่เข้าไปตั้งไว้แล้วในกาย ภิกษุนี้กระทบเพื่อนพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่งในธรรมวินัยนี้ ไม่ขอโทษแล้ว พึงหลีกจาริกไปเป็นแน่

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนทั้งหลายทั้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คูถบ้าง มูลทรายบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง โลหิตบ้างลงบนแผ่นดิน แผ่นดินก็ไม่



อึดอัดระอาหรือเกลียดชังด้วยสิ่งนั้น แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล มีใจเสมอด้วยแผ่นดินอันไพศาล ...

ข้อความต่อไป ท่านพระสารีบุตรเปรียบเทียบว่า

ชนทั้งหลายย่อมล้างของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คูถบ้าง มูลร้างบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง โลหิตบ้างลงในน้ำ น้ำก็ไม่อึดอัดระอาหรือเกลียดชังด้วยสิ่งนั้น แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล มีใจเสมอด้วยน้ำอันไพศาลกว้างใหญ่ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ...

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไฟย่อมเผาของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คูถบ้าง มูลร้างบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง โลหิตบ้าง ไฟย่อมไม่อึดอัดระอาหรือเกลียดชังด้วยสิ่งนั้น แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล มีใจเสมอด้วยไฟอันไพศาลกว้างใหญ่ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ...

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลมย่อมพัดไปซึ่งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คูถบ้าง มูลร้างบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง โลหิตบ้าง ลมย่อมไม่อึดอัดระอาหรือเกลียดชังด้วยสิ่งนั้น แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็เหมือนกันฉันนั้นแล มีใจเสมอด้วยลมอันไพศาลกว้างใหญ่ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ...

ต่อจากนั้นท่านก็กราบทูลพระผู้มีพระภาค เปรียบท่านเองเหมือนกับผ้าสำหรับเช็ดธุลีซึ่ง

ย่อมชำระของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คูถบ้าง มูลร้างบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง โลหิตบ้าง

และท่านก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จิตของท่านเปรียบเหมือนใจของ

กุมารหรือกุมารีของคณจันทาล ถือตะกร้า นุ่งผ้าเก่า ๆ เข้าไปยังบ้านหรือนิคม ย่อมตั้งจิตนอบน้อมเข้าไป แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ...

นอกจากนั้นท่านก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า สำหรับตัวของท่านนั้นเหมือน



โคเขาขาด สงบเสงี่ยม ได้รับฝึกดีแล้ว ศึกษาดีแล้ว เดินไปตามถนนหนทาง ตามตรอกเล็กชอกน้อย ก็ไม่เอาทำหรือเขากระทบอะไร ๆ แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล

และท่านกราบทูลพระผู้มีพระภาค เปรียบเทียบจิตของท่านว่า

สตรีหรือบุรุษรุ่นหนุ่มสาว เป็นคนชอบประดับตกแต่ง พึงอึดอัดระอาเกลียดชัง ด้วยซากศพ หรือซากศพสุนัขที่เขาผูกไว้ที่คอ แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล

ต่อไปท่านกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ท่านเปรียบเหมือน

คนประคองภาชนะมันข้น มีรูทะลุเป็นช่องเล็กช่องใหญ่ไหลเข้าไหลออกอยู่ แม้ฉันใด ข้าพระองค์ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ย่อมบริหารกายนี้มีรูทะลุเป็นช่องเล็กช่องใหญ่ไหลเข้าไหลออกอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กายคตาสติอันภิกษุใดไม่เข้าไปตั้งไว้แล้วในกาย ภิกษุนั้นกระทบเพื่อนพรหมจรรย์รูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้แล้ว ไม่ขอโทษ พึงหลีกไปเป็นแน่ ฯ

แต่สำหรับท่านไม่เป็นอย่างนั้น เพราะว่าท่านเป็นผู้เจริญกายคตาสติด้วย

ข้อความต่อไปมีว่า

ลำดับนั้นแล ภิกษุรูปนั้นลุกจากอาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง เป็นคนไม่ฉลาดอย่างไร ที่ข้าพระองค์ได้กล่าวต่อท่านพระสารีบุตรด้วยคำอันไม่มีแปล่า เท็จ ไม่เป็นจริง ขอพระผู้มีพระภาคทรงโปรดรับโทษของข้าพระองค์นั้น โดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไปเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



ดูกร ภิกษุ โทษได้ครอบงำเธอผู้เป็นคนพาล คนหลง ไม่ฉลาดอย่างไร ที่เธอได้กล่าวดูสารีบุตรด้วยคำอันไม่มี เปลา เท็จ ไม่เป็นจริง แต่เพราะเธอเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วกระทำคืบตามธรรม เราย่อมรับโทษของเธอนั้น

ดูกร ภิกษุ ข้อที่ภิกษุเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วทำคืบตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไป นี่เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระสารีบุตรว่า

ดูกร สารีบุตร เธอจงอดโทษต่อโมฆบุรุษผู้นี้ มิฉะนั้นเพราะโทษนั้นนั้นแล ศีระของโมฆบุรุษนี้จักแตก ๗ เสี่ยง ฯ

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมอดโทษต่อท่านผู้มีอายุนั้น ถ้าผู้มีอายุนั้นกล่าวกะข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ขอท่านผู้มีอายุนั้นจงอดโทษแก่ข้าพเจ้าด้วย ฯ

จบ สูตรที่ ๑

การที่จะหมดทุกข์จะได้เมื่อรู้ว่า สิ่งใดควรทำและรีบทำ จะทำให้ในขณะนั้นพ้นจากความรำคาญใจได้ ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

ถามว่า การขอขมานี้ ชื่อว่าเป็นความเจริญในพุทธศาสนาอย่างไร

ตอบว่า การขอขมานี้ ชื่อว่าเป็นการเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วกระทำคืบตามธรรม แล้วถึงความสำรวมระวังต่อไป

เพราะฉะนั้น เรื่องของทุกข์จะเป็นเรื่องที่เตือนให้สังวรระวังกาย วาจา ไม่ว่าจะกระทำต่อท่านผู้มีคุณที่เป็นมารดาบิดา หรือว่าครูอาจารย์ก็ตาม





๑๔๐๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๒๘



ทุกๆ จะเป็นอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นรบกวนจิตใจ ทำให้จิตใจไม่สงบ ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะในสมัยนี้ แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เพียงความคิดในใจไม่ได้กล่าวออกมา ก็ยังทำให้เดือดร้อนใจได้ถ้าเป็นอกุศล

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ปังกาสสูตร ข้อ ๕๓๑ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนิคมแห่งชาวโกศลชื่อปังกา ได้ยินว่า สมัยนั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ นิคมแห่งชาวโกศลชื่อปังกา ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุชื่อกัสสปโคตรเป็นเจ้าอาวาสอยู่ ณ ปังกานิคม ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมมีกถาอันปฏิสังขตด้วยสิกขาบท

ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงยังภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมมีกถาอันปฏิสังขตด้วยสิกขาบทอยู่ ภิกษุกัสสปโคตรได้เกิดความขัดใจไม่แ่มชื่นว่า สมณะนี้ขัดเกลายิ่งนัก

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปังกานิคมตามควรแก่พระอภิมัยแล้ว เสด็จจาริกกลับไปทางพระนครราชคฤห์ ได้ยินว่า สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่บนภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์

ครั้งนั้นแล ภิกษุกัสสปโคตรเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปได้ไม่นาน ได้เกิดความรำคาญเดือดร้อนว่า เราผู้เกิดความขัดใจไม่แ่มชื่นว่า สมณะนี้ขัดเกลายิ่งนัก ในเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงยังภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมมีกถาอันปฏิสังขตด้วยสิกขา ชื่อว่าเป็นอันหมดลาภ ไม่มีลาภ



ได้ชั่ว ไม่ได้ดีแล้วหนอ ถ้ากระไรเราควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ แล้วพึงแสดงโทษโดยความเป็นโทษในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด

ลำดับนั้นแล ภิกษุทั้งหลายโคตรเก็บจำเริญสนาณะ ถือบาตรและจีวร หลีกไปทางพระนครราชคฤห์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ แล้วกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคได้โปรดทรงรับโทษของท่านโดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมระงับต่อไปเถิด

แสดงให้เห็นว่า แม้เพียงความคิด ยังไม่กล่าววาจาหรือแสดงด้วยกาย ก็ทำให้เดือดร้อนรำคาญใจได้ เพราะฉะนั้น ถ้ารู้วิธีที่จะทำให้หมดความเดือดร้อนรำคาญใจโดยพระวินัยจะเห็นได้ว่า ถ้าเห็นโทษโดยความเป็นโทษและขอโทษ จะทำให้ความเดือดร้อนรำคาญใจนั้นหมดไปได้ ไม่ต้องมีทุกข์จะในเรื่องนั้นอีก แต่การขอโทษก็เป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับบางคน แม้ว่าจะเห็นโทษของตัวเองแล้ว ก็ยังมีบุคคลที่ทำให้ไม่สามารถขอโทษได้ แต่ก็พยายามแก้ตัวใหม่ด้วยการประพฤติดังสำรวมระงับต่อไป ซึ่งควรจะพิจารณาว่า เพราะอะไรทำให้ขอโทษไม่ได้ และถ้ายังขอโทษไม่ได้ในชาตินี้ ในชาติต่อ ๆ ไปก็เป็นผู้ที่ขอโทษยากอยู่นั่นเอง จะต้องมีความเดือดร้อนใจอยู่เสมอ เพราะว่าตราบใดที่ยังมีกิเลสอยู่ ย่อมจะมีความคิด หรือการกระทำทางกาย ทางวาจา ที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญใจ ฉะนั้น ควรพิจารณาถึงเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์จะเพื่อละคลายทุกข์จะให้เบาบางลง

เมื่อพิจารณาจาก **วุฏฐิสุตต** และ **บังกหาสูตร** จะเห็นความวิจิตรของจิต แม้ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน และพระภิกษุทั้งหลายก็อยู่ร่วมกันในสำนักของพระผู้มีพระภาคเสมือนญาติในธรรม เพราะว่าพระภิกษุทั้งหลายละวสาคณญาณุติแล้วจึงออกบวช แต่ความวิจิตรของจิตที่สะสมมาต่าง ๆ กันก็ทำให้ต่างคนก็ต่างความคิด

เช่น พระภิกษุรูปที่คิดว่า ท่านพระสารีบุตรจงใจให้ชายจีวรกระแทบตนแล้วไม่ขอโทษ นี่ก็ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย และถ้าพระผู้มีพระภาคจะตรัสว่า ท่านพระสารีบุตรไม่จงใจ ภิกษุนั้นก็จะคิดว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นฝ่ายท่านพระสารีบุตร



เป็นความวิจิตรของจิตจริง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า การคิดนึกของแต่ละคนบังคับบัญชาไม่ได้เลย ถ้าสะสมอกุศลที่จะคิดในทางอกุศล ก็ย่อมคิดในเรื่องอกุศลต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ในสมัยนี้ ผ่านจากสมัยของพระผู้มีพระภาคมาเป็นเวลาถึง ๒,๕๐๐ กว่าปี อกุศลที่สะสมไว้ก็เพิ่มขึ้น ถ้ายังไม่ได้ขัดเกลาด้วยการฟังพระธรรม และน้อมประพฤติปฏิบัติตามทุกประการ ก็ย่อมมีเหตุให้เกิดกุฏุกจะได้อบย ๆ เเนือง ๆ เพราะฉะนั้น จึงควรพิจารณาว่า กุฏุกจะของแต่ละท่านที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร

ประการหนึ่ง คือ โทสะและกุฏุกจะเกิดจากความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ ซึ่งรวมถึงความไม่รู้และความไม่เข้าใจบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วย ตัวอย่างคือ เรื่องของท่านพระภิกษุรูปหนึ่งกับท่านพระสารีบุตร

ทุกคนมีเหตุผล แต่ถ้าไม่พิจารณาถึงเหตุผลของคนอื่น เอาแต่ตนเองเป็นเครื่องวัด ย่อมจะเกิดความคิดว่า ทำไมคนนั้นไม่ทำอย่างนี้ ทำไมคนนี้ไม่ทำอย่างนั้น หรือว่าควรจะทำอย่างนี้ไม่ควรจะทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ทำให้เกิดกุฏุกจะได้อ ถ้าเป็นผู้ที่พยายามเข้าใจคนอื่น มีความเห็นใจ และให้อภัย ก็จะเป็นผู้ที่มีความอดทน ไม่แสดงกายวาจาให้คนอื่นเดือดร้อน ซึ่งขณะใดที่แสดงกายวาจากระทบกระเทือนให้คนอื่นเดือดร้อน ตนเองย่อมเดือดร้อนในภายหลัง

ถ. คนที่ไม่ยอมพูดขอโทษคนอื่น นั่นคือมีกุฏุกจะในใจของตัวเองแล้ว ซึ่งเป็นอกุศล และถ้าเขายกน้ำขามาให้ ไม่ยอมมกล่าวคำว่า ขอบคุณ ขอบคุณกับขอโทษนี้ จะคุ้มกันไหม

ส. เวลาไม่ขอบคุณ ภายหลังก็นึกว่า ขอบคุณหรือยัง หรือไม่ได้ขอบคุณ ก็เป็นกุฏุกจะได้อ

ถ. เท่าที่สังเกต ผู้ที่ไม่ยอมขอโทษ ก็ไม่ยอมขอบคุณเหมือนกัน เป็นอริยาศัยของบุคคลคนนั้น คือ จะมีมานะรวมเข้าไปด้วยไหม นอกจากกุฏุกจะแล้ว

ส. เป็นการสะสมของจิต เพราะฉะนั้น เวลาเห็นคนอื่น สะท้อนให้เห็นว่า อาจจะเป็นเราได้ไหมในชาติหนึ่งข้างหน้า ถ้าอกุศลนั้น ๆ ยังไม่ได้ขัดเกลา



เพราะฉะนั้น ควรพิจารณาเห็นอกุศลตามความเป็นจริงและเห็นโทษ เพียรที่จะละคลายอกุศลทุกประการ และคิดถึงบุคคลอื่นในทางที่เป็นกุศล พร้อมกันนั้น เป็นผู้ที่ทำความดีเสมอและเพิ่มขึ้น เพราะว่าอกุศลมีมาก ซึ่งทางเดียวที่จะคลายอกุศลได้ คือ ด้วยการเจริญกุศล เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติทำกุศลและเจริญสติปัฏฐาน ย่อมมีเหตุที่จะให้เกิดกุศลจะน้อย แต่ถ้าอดทนไม่ได้ต่อการกระทำทางกายทางวาจาของคนอื่น และใช้กิริยาอาการที่ไม่เหมาะสม ตนเองย่อมเป็นผู้เดือดร้อนในภายหลังได้

สัมโมหวิโนทนี สติปัฏฐานวิภังคนิทเทส นีวรณบรรพ มีข้อความที่แสดงว่า

อุทธัจจกุกกุจจะเกิดขึ้นด้วยโยนิโสมนสิการ ในเพราะความไม่เข้าไปสงบแห่งจิต

ขณะที่ไม่ใช่กุศล พิจารณาได้เลย กำลังคิดอะไรในขณะนั้นที่ไม่ใช่กุศล ก็มักจะคิดถึงคนอื่นในทางที่ไม่ถูก ในทางที่ไม่เข้าใจ ไม่ประกอบด้วยเมตตา เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น อุทธัจจกุกกุจจะเกิดขึ้นด้วยโยนิโสมนสิการ ในเพราะความไม่เข้าไปสงบแห่งจิต

อาการแห่งจิตอันไม่เข้าไปสงบ ชื่อว่าอุปสมะ แต่เมื่อว่าโดยอรรถ คำนี้ก็คือ อุทธัจจกุกกุจจะนั่นแหละ เมื่อยังโยนิโสมนสิการในอุทธัจจกุกกุจจะนั่นให้เป็นไปมากอยู่ อุทธัจจกุกกุจจะย่อมเกิดขึ้น

นี่เป็นเครื่องเตือนใจท่านผู้ใดที่ยังข้องใจอยู่ ไม่ว่าในเรื่องใด ๆ ก็ตามลองคิดดูว่า ในขณะนั้นเพราะไม่ลืม ไม่ยอมพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ เพราะฉะนั้น ยังคงมีความขุ่นหมองเดือดร้อนใจอยู่ แต่ถ้าเป็นโยนิโสมนสิการเกิดขึ้นรู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง ย่อมเกิดขึ้นได้ทั้งนั้น ไม่ว่ากายของใคร วาจาของใคร แม้แต่กายวาจาของเราเอง ก็ย่อมมีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้นเป็นไป ตราบใดที่ยังมีกิเลสอยู่ แต่ว่าเหตุการณ์นั้น ๆ ก็ผ่านไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าคิดใหม่ด้วยโยนิโสมนสิการ เข้าใจใหม่ และ



ขณะนั้นอภัยให้และมีเมตตา อุทธัจจะย่อมไม่เกิด แต่ตราบใดที่ยังไม่เปลี่ยน เมื่อยัง
อโยนิโสมนสิการในอุทธัจจะกุกกุจจะนั้นให้เป็นไปมากอยู่ อุทธัจจะกุกกุจจะย่อมเกิดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความไม่เข้าไปสงบแห่งจิตมีอยู่ การทำให้มากซึ่ง
อโยนิโสมนสิการในธรรมนั้น นี่เป็นอาหารเพื่อให้อุทธัจจะกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
หรือว่าเพื่อความไพบูลย์มากขึ้นแห่งอุทธัจจะกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้ว ดังนี้

เพราะฉะนั้น ต้องรู้อาหารของอุทธัจจะกุกกุจจะด้วย เวลาที่อุทธัจจะกุกกุจจะเกิด
ระลึกได้ทันทีว่า อโยนิโสมนสิการ และตราบใดที่ยังไม่เป็นโยนิโสมนสิการ
อุทธัจจะกุกกุจจะที่เกิดแล้วก็จะไพบูลย์เพิ่มมากขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

อนึ่ง การละอุทธัจจะกุกกุจจะย่อมมีด้วยโยนิโสมนสิการ ในเพราะความสงบ
แห่งจิต กล่าวคือสมาธิ ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเข้าไปสงบแห่งจิตมีอยู่ การทำให้มากซึ่ง
โยนิโสมนสิการในธรรมนั้น นี่เป็นอาหารเพื่อให้อุทธัจจะกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น
หรือว่าเพื่อการละอุทธัจจะกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้ว ดังนี้

ข้อที่ว่า อนึ่ง การละอุทธัจจะกุกกุจจะย่อมมีด้วยโยนิโสมนสิการ ในเพราะ
ความสงบแห่งจิต กล่าวคือสมาธิ ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นปราศจากโลภะ
โทสะ โมหะ และอกุศลธรรมอื่น ๆ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็น
สัมมาสมาธิ ขณะใดที่เมตตาเกิด ขณะนั้นก็เป็นสมาธิขั้นหนึ่ง เพราะเมื่อเป็นกุศลจิต
เอกัคคตาเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิตก็เป็นสัมมาสมาธิ

เพราะฉะนั้น ละอุทธัจจะกุกกุจจะ หรือละโทสะ ความขุ่นเคืองใจ ด้วยการ
เจริญเมตตาได้ แต่ขณะใดที่ไม่เข้าใจคนอื่น ขณะนั้นไม่ใช่เมตตา

พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้ทุกท่านเป็นผู้ที่อดทน แม้การคิดร้ายต่อคนอื่น
ก็ต้องรู้ว่า ขณะนั้นไม่อดทน จึงคิดร้ายต่อคนอื่น ขณะที่ไม่เข้าใจบุคคลอื่น หรือไม่ให้
อภัยบุคคลอื่น หรือขณะที่กล่าวคำที่ไม่สมควร ขณะนั้นเป็นผู้ที่ไม่อดทน



ข้อความต่อไปมีว่า

อีกอย่างหนึ่ง ธรรมทั้งหลาย ๖ ประการย่อมเป็นไปเพื่อการละอุทธัจจกุกกุจจะ คือ

๑. ความเป็นพหูสูต (การฟังและการศึกษามาก)
๒. บริบูรณ์จกตา (การสอบถาม)
๓. ความเป็นผู้ชำนาญในพระวินัย (นี้สำหรับบรรพชิต สำหรับคฤหัสถ์ก็เป็น ผู้ที่มีความชำนาญในความประพฤติทางกายทางวาจาที่สมควร)
๔. การคบบุคคลผู้เจริญ
๕. ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร
๖. สัมปายกตา

ถ้าเกิดกุกกุจจะขึ้น ต้องละด้วยธรรม ๖ ประการนี้

ข้อความต่อไปมีว่า

จริงอยู่ แม้เมื่อเรียนพระพุทธพจน์และอรรถกถานิกาย ๑ หรือว่า ๒ นิกาย ๓ นิกาย ๔ นิกาย ๕ นิกาย แม้โดยการสดับมาก ก็ย่อมละอุทธัจจกุกกุจจะได้

ถ้าไม่ศึกษา ก็ไม่เข้าใจสภาพธรรม ไม่สามารถรู้ว่า อกุศลธรรมมีโทษอย่างไร กุศลธรรมมีประโยชน์อย่างไร แต่เมื่อศึกษามาก พิจารณาธรรมมาก ขณะนั้นย่อมเป็น ปัจจัยทำให้รู้ว่า แม้กุกกุจจะที่เกิดก็เป็นชั่วขณะจิตหนึ่งและดับไป ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เมื่อเป็นผู้ที่มากด้วยการสอบถามถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรก็ดี

ฉะนั้น โอกาสที่จะทำสิ่งที่ไม่ควรที่จะทำให้เกิดกุกกุจจะก็ย่อมน้อยลง

เมื่อเป็นผู้รู้ ผู้ชำนาญในพระวินัยบัญญัติ เพราะความเป็นผู้ชำนาญนั้นก็ทำให้ ความประพฤติเป็นไปในทางที่ดี สำหรับคฤหัสถ์นั้น การเป็นผู้รู้ในการประพฤติที่ สมควรต่อบรรพชิต ย่อมทำให้ไม่มีกุกกุจจะได้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่รู้ว่า คฤหัสถ์ควร จะประพฤติต่อบรรพชิตอย่างไร แม้ในเรื่องของการไหว้ การนมัสการ การติดต่อ เมื่อได้



กระทำไปโดยที่ไม่สมควรไม่เหมาะ ก็ทำให้เกิดกุกกุจจะได้ ด้วยเหตุนี้จึงควรเป็นผู้ที่ศึกษามาก เพื่อจะได้เป็นผู้รู้ ผู้ชำนาญทั้งในวินัยของบรรพชิตและของคฤหัสถ์ด้วย

การคบบุคคลผู้เจริญ เช่น เมื่อเข้าไปหาพระเถระผู้ใหญ่ผู้เจริญเช่นกับท่านพระอุบาลีก็ดี ย่อมละกุกกุจจะได้

นี่เป็นในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน เพราะฉะนั้น สำหรับในสมัยนี้ ต้องทราบว่า บุคคลใดซึ่งเป็นผู้รู้ในเรื่องใด เมื่อได้เข้าไปสอบถามท่านเหล่านั้นก็จะทำให้ละกุกกุจจะคือความประพฤติเพราะไม่รู้ได้

การมีมิตรดี ที่คอยแนะนำตักเตือนในโอกาสที่สมควร ย่อมเป็นเหตุให้ไม่เกิดกุกกุจจะ คือ ไม่มีความประพฤติทางกาย ทางวาจา ที่ไม่ถูกต้อง

นอกจากนั้น ย่อมละอุทธัจจกุกกุจจะได้ แม้ด้วยสัปปายกถา อันอาศัยสิ่งที่ควรและไม่ควร คือ พระธรรมที่เหมาะสมแก่โอกาสและเหตุการณ์นั้น ๆ

ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ธรรม ๖ อย่าง ย่อมเป็นไปเพื่อการละอุทธัจจจะกุกกุจจะ ดังนี้

ภิกษุณั้ย่อมทราบชัดว่า ก็อุทธัจจจะอันละด้วยธรรม ๖ เหล่านี้ ไม่เกิดต่อไปด้วยอรหัตตมรรค และกุกกุจจะอันละได้ด้วยธรรม ๖ เหล่านี้ ไม่เกิดอีกต่อไปด้วยอนาคามิมรรค ดังนี้

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้รู้ ต้องเป็นผู้ศึกษา ต้องเป็นผู้ที่คบผู้เจริญ ต้องเป็นผู้มีกัลยาณมิตร และต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในสัปปายกถา

ข้อความในพระไตรปิฎกมีมากที่กล่าวถึงการประพฤติทางกาย ทางวาจา ที่จะทำให้ตนเองไม่เป็นที่รังเกียจ เพราะเวลาที่กุกกุจจะเกิดขึ้นจะมีความรู้สึกว่ามันเองได้กระทำการสิ่งที่เป็นที่รังเกียจ เพราะฉะนั้น จึงควรเห็นโทษของอกุศล และอย่าทำตนให้เป็นที่ยังเกียจ

ขุททกนิกาย มหานิทเทส ปุราเภทสูตรตนิทเทสที่ ๑๐ ข้อ ๔๐๐ แสดงลักษณะของผู้เป็นที่ยังเกียจ และผู้ไม่เป็นที่รังเกียจ ซึ่งมีข้อความว่า



ก็บุคคลผู้เป็นที่รังเกียจเป็นไหน

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนทู่ศีล มีบาปกรรม มีความประพฤตินั้นไม่สะอาด ที่พึงระลึกด้วยความระแวง มีภาระงานอันปกปิด มิใช่สมณะก็ปฎิญาณว่า ตนเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพหุพหุจรรยาก็ปฎิญาณว่าเป็นผู้ประพฤติพหุพหุจรรย เป็นผู้มีความเฝ้าอยู่ ณ ภายใน มีจิตชุ่มอยู่ด้วยราคะ เป็นดังว่าหยากเยื่อ บุคคลนี้ เรียกว่า เป็นที่รังเกียจ

ถ้าเป็นที่รังเกียจ หรือคนอื่นรังเกียจ ตนเองย่อมเกิดความรำคาญใจซึ่งเป็น กุกกูกจะขึ้น แต่กุกกูกจะขึ้นนั้นเกิดขึ้นเพราะโทษของตนเอง เพราะว่าตนเอง เป็นคนทู่ศีล มีบาปกรรม มีความประพฤตินั้นไม่สะอาด

อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้มักโกรธ มีความแค้นเคืองมาก ถูกใครว่าเข้าแต่หน่อย ก็ขัดใจ โกรธเคือง มุ่งร้าย ปองร้าย ทำความโกรธ ความเคือง ความไม่ยินดีให้ ปรากฏ บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นที่รังเกียจ

ใครก็ตามที่กิริยาอาการเต็มไปด้วยโทสะ หรือว่าใครก็ตามซึ่งอาจจะมีคำพูดที่เป็นคำติเพียงเล็กน้อยไม่มากมายเลย แต่ก็มีแสดงถึงความโกรธ ความไม่พอใจ ความขัดใจอย่างรุนแรง ในขณะนั้นย่อมเป็นที่รังเกียจของคนอื่น จนกระทั่งไม่เตือน ก็ได้ ไซ้ไหม เพราะถ้าเตือนก็แสดงกิริยาอาการที่แสดงความแค้นเคืองมาก





๑๔๐๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๒๘



อีกอย่างหนึ่ง บุคคลเป็นผู้มักโกรธ ผู้โกรธ ลบหลู่ ตีเสมอ ริษยา ตระหนี่
โอ้อวด มีมารยา เป็นผู้กระด้าง ถือตัวจัด มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด
มีความถือทิฐิของตน มีความถือรั้น มีความสละคืนยาก บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นที่
รังเกียจ

คนอื่นไม่รังเกียจ รังเกียจตัวเองได้ไหม หรือต้องให้คนอื่นรังเกียจก่อน จึง
พิจารณาตนเองว่าตนเองเป็นที่รังเกียจอย่างไรบ้าง ถ้าเป็นผู้ที่ฉลาด ไม่ต้องรอให้
คนอื่นรังเกียจ แต่สามารถพิจารณาเห็นอกุศลธรรมที่น่ารังเกียจของตนเพื่อละสิ่ง
ที่น่ารังเกียจนั้น

ส่วนผู้ที่ไม่เป็นที่รังเกียจก็ตรงกันข้าม คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วย
อาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท
ทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ไม่เป็นที่รังเกียจ

ซึ่งย่อมจะเป็นผู้ไม่มีกุกกุจะด้วย

อีกอย่างหนึ่ง บุคคลไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่มีความแค้นเคืองมาก แม้อันใคร ๆ
ว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่มุ่งร้าย ไม่ปองร้าย ไม่ทำความโกรธ ความเคือง
ความไม่ยินดีให้ปรากฏ บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ไม่เป็นที่รังเกียจ

แทนที่จะใช้คำอื่น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นโดยใช้คำว่า ผู้ไม่เป็นที่
รังเกียจ แสดงให้เห็นว่า ทุกคนย่อมรังเกียจอกุศลธรรม แต่ไม่รังเกียจกุศลธรรม



อีกอย่างหนึ่ง บุคคลเป็นผู้ไม่ถือโกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่ลบหลู่ ไม่ตีเสมอ ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่กระด้าง ไม่ถือตัวจัด ไม่มีความปรารถนาลามก ไม่มีความเห็นผิด ไม่ถือทิฐิของตน ไม่มีความถือมั่น มีความสละ คีนง่าย บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ไม่เป็นที่รังเกียจ

อริยบุคคลทั้งหมดรวมทั้งกัลยาณบุุคคลเรียกว่า ผู้ไม่เป็นที่รังเกียจ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้ไม่คะนอง ไม่เป็นที่รังเกียจ

แสดงให้เห็นว่า ขณะใดที่เป็นผู้ที่โกรธ ลบหลู่ ตีเสมอ แม้ตัวเองภายหลังก็เกิด กุกกู่จะความรำคาญใจได้ว่า ตนเองได้กระทำการวาจาอย่างนั้น ๆ ที่ไม่สมควร

แม้ในเรื่องของการโอ้อวด หรือการถือตัวก็เช่นเดียวกัน เวลาที่มีกิริยาอาการที่ แสดงการโอ้อวดหรือการถือตัวแล้ว ภายหลังก็ทำให้เกิดกุกกู่จะ ความรำคาญใจได้

เรื่องของกุกกู่จะควรพิจารณาว่า วันหนึ่ง ๆ มีบ้างไหม ถ้ามีก็เพราะ อกุศลทั้งนั้น

กุกกู่จะเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่เกิดกับโทสมูลจิต ถ้าโทสะไม่เกิดกุกกู่จะ เกิดไม่ได้ ซึ่งการละกุกกู่จะและการละโทสะเป็นเรื่องยาก แต่สามารถอบรมให้ เบาบางลงได้

สัมโมหวิโนทนี สติปัฏฐานวิงคณิทเทศ นิรณบรรพ แสดงการละโทสะ มีข้อความว่า

ก็พยาบาทเกิดขึ้นด้วยอโยนิโสมนสิการในปฏิขนิมิต ในคำเหล่านั้น แม้ปฏิขะ ก็ชื่อว่าปฏิขนิมิต แม้อารมณในปฏิขะก็ชื่อว่าปฏิขนิมิต อโยนิโสมนสิการมีลักษณะ อย่างเดียวกันในที่ทั้งปวงนั้นแหละ เมื่อยังมนสิการนิมิตนั้นให้เป็นไปมากในปฏิขนิมิต นั้น พยาบาทะย่อมเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปฏิขนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการ ในปฏิขนิมิตนั้น นี่เป็นอาหารเพื่อให้พยาบาทะที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือว่าเพื่อให้ พยาบาทะที่เกิดขึ้นแล้วเจริญไพบูลย์มากขึ้น ดังนี้



เหมือนกันทั้งถูกกุจะและพยาบาทะ ความโกรธและความรำคาญใจย่อมเกิดจากอโยนิโสมนสิการ

อนึ่ง พยาบาทะนั้นจะได้ด้วยเมตตาเจโตวิมุตติ ในคำเหล่านั้น อปฺปนาที่ดี อุปจาระก็ดี ย่อมควรในคำที่ท่านกล่าวว่า เมตตา แต่คำว่า เจโตวิมุตติ ได้แก่ อปฺปนาเท่านั้น โยนิโสมนสิการมีลักษณะตามที่กล่าวแล้วนั้นแหละ เมื่อยังมนสิการเป็นไปให้มากในเมตตาเจโตวิมุตตินั้น ย่อมละพยาบาทได้ ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่ง โยนิโสมนสิการในเมตตาเจโตวิมุตตินั้น นี่เป็นอาหารเพื่อให้พยาบาทที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น หรือว่าเพื่อการละพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้ว ดังนี้

พยาบาทจะได้ด้วยเมตตาเจโตวิมุตติ ได้แก่ อปฺปนาเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า เฉพาะฉานจิต

ถ. ฉานจิต คือ ตั้งแต่ปฐมฉานขึ้นไป ไซ้ไหม

ส. ไซ้ ถ้าใช้คำว่า เจโตวิมุตติ ก็หมายความว่าถึงฉานจิต คือ อปฺปนาสมาธิ

ถ. ปฏิฆนิमित หมายความว่าอย่างไร

ส. อารมณ์ที่ทำให้เกิดปฏิฆะชื่อว่าปฏิฆนิमित หรือแม้แต่โทสะนั่นเองก็ชื่อว่าปฏิฆนิमित ถ้าในที่อื่น ปฏิฆนิमितหมายความว่าถึงอารมณ์ที่กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะว่าเป็นสิ่งที่กระทบกับประสาทได้

ทางตาที่กำลังเห็นเป็นปฏิฆนิमित เพราะว่ากระทบกับจักขุปสาท ในขณะที่กำลังได้ยินเสียงก็เป็นปฏิฆนิमित เพราะว่ากระทบกับโสตปสาท เพราะฉะนั้น เวลาที่อารมณ์ต่าง ๆ ที่กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นอารมณ์ที่ดียอย่างหนึ่ง ก็เป็นปัจจัยให้เกิดความเพลิน ความพอใจ แต่ถ้าเป็นอนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่ดี ก็ย่อมทำให้เกิดปฏิฆะ คือ การกระทบกระทั่ง

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ปรากฏให้เห็น คือ ความขุ่นใจ ความเคืองใจ แม้ลักษณะของปฏิฆะซึ่งเป็นโทสะก็กระทบใจ ทำให้ปรากฏสภาพที่รู้ได้ว่าขณะนั้นเป็นลักษณะ



ของโทสะเจตสิก เป็นลักษณะของความขุ่นเคือง แม้ปฏิฆะก็เป็นปฏิฆะนิमित เพราะว่าเป็นลักษณะที่ปรากฏให้รู้ถึงความกระทบใจได้

เรื่องของธรรมมีคำหลายคำ ซึ่งจะต้องเข้าใจเป็นตอน ๆ เช่น ในที่อื่น ปฏิฆะนิमितหมายความว่าความถึงอารมณ์ที่กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ถ้าเป็นเรื่องของ โทสะ ปฏิฆะ ได้แก่ โทสะ เพราะว่าเมื่อกระทบแล้วทำให้ปรากฏลักษณะของความขุ่นเคือง เพราะฉะนั้น ลักษณะของโทสะก็เป็นปฏิฆะนิमित และแม้อารมณ์ที่ปรากฏ ซึ่งเป็นอนิฏฐารมณ์ เป็นอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ก็เป็นปฏิฆะนิमितด้วย

ข้อความที่ว่า พยาบาทนั้นจะได้ด้วยเมตตาเจโตวิมุตติ

สงสัยไหมที่ว่า เจโตวิมุตติ ได้แก่ อปปนาเท่านั้น คือ สมาธิที่มั่นคงถึงขั้นฌานจิตที่เป็นอัปปนาสมาธิ แต่ว่า ในคำเหล่านั้น อัปปนาก็ดี อุปจาระ (สมาธิที่ยังไม่ถึงอัปปนา) ก็ดี ย่อมควรในคำที่ท่านกล่าวว่า เมตตา

ในวันหนึ่ง ๆ ขณะใดที่เกิดโทสะ ขณะนั้นรู้ได้ว่าขาดเมตตาแล้ว เพราะฉะนั้น การละโทสะ คือ มีเมตตาในขณะนั้นทันที แต่ยังไม่ชื่อว่าละ เพียงแต่ว่าระลึกถึงเพื่อให้คลายความโกรธเคืองในบุคคลนั้น

และพิจารณาดูในชีวิตตามความเป็นจริงว่า ต้องคิดนานไหม ต้องระลึกลานไหม ต้องเมตตากันอย่างมากไหม คือ ต้องคิดหลายเรื่องเพื่อที่จะให้เกิดเมตตา ขณะนั้น จึงจะค่อย ๆ คลายโทสะลงได้

บางคนบอกว่า โกรธลูกมาก รีบไปเอาหนังสือเมตตามาอ่าน ดูเหมือนกับว่าทันทีที่โทสะเกิดก็จะไปหาน้ำมาดับไฟ คือ หยิบหนังสือเรื่องเมตตามาอ่าน ซึ่งในขณะนั้นก็รู้ว่าไม่หายโกรธ เพราะว่ามีปัจจัยพร้อมที่จะเกิด โทสะก็เกิด และปัจจัยที่จะให้เมตตาเกิดก็น้อยกว่าโทสะมาก เพราะฉะนั้น การอ่านหนังสือเรื่องเมตตาเพื่อไม่ให้เกิดโทสะในขณะนั้น ไม่สามารถจะเป็นไปได้ เพราะว่าเหตุปัจจัยของโทสะมีมากกว่าเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดเมตตา

ผู้ที่ไม่อยากจะมีโทสะหรือทุกข์จะ ไม่ใช่เป็นผู้ที่คอยให้เกิดและไปอ่านตอนนั้นตอนนี้ แต่ต้องเป็นผู้ที่เห็นโทษของอกุศลด้วยประการทั้งปวง และพยายามอบรม



ในการที่จะมีเมตตาในวันหนึ่ง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แม้ทางใจ ก็จะต้องรู้ว่า ขณะใดที่โกรธคนอื่น หรือนึกถึงคนอื่นในทางที่เป็นอกุศล ขณะนั้นเป็น โทสะ ไม่เป็นเมตตา เพราะฉะนั้น ด้วยการที่สตรระลึกอย่างนั้น จะเปลี่ยนการระลึกถึง บุคคลอื่นในทางที่จะให้เกิดโทสะ เป็นระลึกในทางที่จะให้เกิดเมตตาแทน ค่อย ๆ เป็นไปทีละน้อยในวันหนึ่ง ๆ แต่ไม่ใช่รอให้โกรธก่อน และหาหนังสือเรื่องเมตตามาอ่าน

และวันหนึ่ง ๆ ถ้าเมตตายังไม่มากจริง ๆ แม้จะระลึกถึงเมตตาบ้าง หรือว่า คิดถึงคนอื่นในทางที่ดี ก็ยังมีเหตุที่จะทำให้โทสะความขุ่นเคืองใจเกิดได้ ไม่ได้ ปราศจากโทสะเลย เพราะว่าเชื้อปัจจัยที่จะให้เกิดโทสะยังมีอยู่มาก แต่สามารถ พิจารณาได้ว่า วันหนึ่ง ๆ มีเมตตาเกิดเพิ่มขึ้นหรือเปล่า ถ้ายังไม่มีเมตตาเพิ่มขึ้น แต่มีปัจจัยของโทสะเพิ่มขึ้น ต่อไปข้างหน้าก็ยังคงต้องมีโทสะมาก จนกว่าจะค่อย ๆ อบรมเจริญเมตตา ไม่ว่าจะเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ใจคิดนึก ก็ย่อมประกอบด้วยเมตตาได้

ถ้าเมตตาไม่มีในวันนี้ จะให้มีเมตตาถึงอุปจาระและอัปปนาสมาธิได้ไหม

ท่านที่คิดว่าจะเจริญเมตตาให้ถึงอัปปนาสมาธิหรือฌานจิต ควรพิจารณาว่า วันนี้คิดถึงใคร ลองคิดถึงคนที่โกรธ เป็นการพิสูจน์การอบรมเจริญเมตตา คิดถึงคนที่ เคยโกรธ และวันนี้ขณะที่กำลังคิดถึงจิตเป็นอย่างไร ถ้ายังโกรธเท่าเดิมแสดงว่า เมตตายังน้อยมาก แต่ถ้าระลึกถึงคุณความดี ถึงธรรมต่าง ๆ ด้วยประการทั้งปวงที่จะ ให้โกรธคนนั้นน้อยลง และระลึกบ่อย ๆ ทุกวัน ถ้าความโกรธนั้นน้อยลงก็แสดงว่า เมตตาในคนนั้นเพิ่มขึ้น แต่ยังคงต้องเป็นผู้ที่มีสตรระลึกได้ด้วยว่า แม้คนที่ไม่เคยโกรธ ก็อาจจะเกิดโกรธขึ้นมาเมื่อไรก็ได้อีกเหมือนกัน เพราะว่าความโกรธหรือโทสะนั้น ยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท

ถ. พระโสดาบันท่านละกุกกุจะจะได้เป็นสมุจเฉท ใช่ไหม

สุ. ข้อความใน **อัฐฐสาลินี** แสดงว่า พระโสดาบันละกุกกุจะ แต่ใน **สัมโมหวิโนทนี สติปัฏฐานวิงคณิเทศ** แสดงว่า อนาคามีรรคละกุกกุจะ



เพราะฉะนั้น พระโสดาบันบุคคลจะถูกกุศลจะตามระดับขั้นของพระโสดาบัน เช่นเดียวกับพระสกทาคามีที่ละความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อย่างหยาบ แต่ไม่ได้หมายความว่าดับหมดอย่างพระอนาคามี สำหรับส่วนที่หยาบ พระสกทาคามีท่านจะได้ฉันใด พระโสดาบันบุคคลก็ละกุศลจะตามระดับขั้นของท่านได้ฉันนั้น

ถ. เจตสิกที่เกิดร่วมกับโทสะ ก็มีอิสสา มัจฉริยะ กุกกุจะ

สุ. แต่ไม่เกิดพร้อมกัน เวลาที่โทสะเกิด อาจจะไม่มียิสสา มัจฉริยะ กุกกุจะเกิดด้วยเลย หรืออาจจะมีกุกกุจะเกิดร่วมด้วย แต่ไม่มีอิสสาและมัจฉริยะ เกิดร่วมด้วย หรืออาจจะมีมัจฉริยะเกิดร่วมด้วย แต่ไม่มีอิสสาและกุกกุจะเกิดร่วมด้วย

ถ. เมื่อทั้งสองแห่งขัดแย้งกัน เราจะถืออะไรเป็นที่ถูกต้อง

สุ. ต้องถือข้อความในพระไตรปิฎกที่แสดงว่า พระอริยบุคคละอกุศลธรรม ที่เกิดร่วมกันโดยฐานะนั้น ๆ สำหรับอิสสาและมัจฉริยะไม่มีปัญหาเพราะว่าข้อความ ตรงกันทุกแห่ง ข้อความที่ไม่ตรงกันมีเฉพาะกุกกุจะเท่านั้น ซึ่งจะต้องละตามฐานะ หรือตามระดับขั้นของพระอริยบุคคล

การคิดถึงคนที่เคยโกรธเป็นสิ่งที่ดี เพื่อที่จะได้รู้ว่า ความโกรธนั้นลดน้อยลงหรือ เปล่า แต่ถ้าเป็นอโยนิโสมนสิการก็ตรงกันข้าม คือ ยิ่งคิดถึงโกรธ ถ้าเป็น โยนิโสมนสิการจะเห็นว่า ไม่เป็นประโยชน์เลยในการที่จะให้ความโกรธนั้นเกิดขึ้นอีก

ข้อความต่อไปมีว่า

อีกอย่างหนึ่ง ธรรม ๖ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อการละพยาบาท คือ

๑. การเรียนเมตตานิ昧

๒. การประกอบเนื่อง ๆ ในเมตตาทาวนา

๓. การพิจารณากัมมัชสะกตา

๔. การกระทำการใคร่ครวญให้มาก

๕. ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร



๖. สัมปายกถา

ท่านที่ไม่ชอบความโกรธ ควรพิจารณาธรรมที่เป็นไปเพื่อละความโกรธ เพราะถ้าไม่ชอบความโกรธและไม่รู้ว่าจะละอย่างไร ย่อมไม่สามารถที่จะละได้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่อยากโกรธจริง ๆ จะต้องสนใจในธรรม ๖ ประการ ซึ่งเป็นไปเพื่อการละพยาบาท

จริงอยู่ แม้เมื่อเรียนเมตตาด้วยสามารถแห่งการแผ่ไปสู่ทิศโดยเจาะจงและไม่เจาะจง อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมละพยาบาทได้

ก. แผ่อย่างไร ที่ว่าเจาะจงไปทิศต่าง ๆ และไม่เจาะจงในทิศต่าง ๆ

ส. เวลาที่คิดถึงใคร อาจจะได้คิดถึงคนโน้นคนนั้นคนนั้นแต่ละสารทิศได้ไหม และเวลาคิดถึงแล้ว โกรธไหม เพราะฉะนั้น เวลาที่คิดถึงบุคคลต่าง ๆ อย่าคิดถึงเพียงคนเดียวซึ่งเราไม่โกรธ โดยเจาะจงหรือไม่เจาะจง หมายความว่าถึงในขั้นที่เมื่อเรียนเรื่องเมตตาแล้วก็ควรทดสอบการเจริญเมตตาของตนเองว่า ได้เจริญเมตตาจริง ๆ หรือเปล่า หรือว่าเรียนเฉย ๆ รู้ว่าเมตตาเป็นธรรมที่ละพยาบาท เป็นธรรมฝ่ายตรงกันข้ามเท่านั้น นั่นไม่พอ แต่การที่จะไม่โกรธ ต้องด้วยการมีเมตตา เพราะฉะนั้น ในวันนี้โกรธใคร วันก่อนโกรธใคร ยังโกรธอยู่หรือเปล่า

เมื่อเรียนเมตตาด้วยสามารถแห่งการแผ่ไปสู่ทิศโดยเจาะจงและไม่เจาะจง อย่างใดอย่างหนึ่ง

นี่เพียงในขั้นของการเรียน ยังไม่ถึงขั้นการมีเมตตาเจโตวิมุตติ คือ ถึงขั้นอุปปราสมาธิที่จะแผ่ไปได้จริง ๆ แต่เพียงในขั้นเริ่มต้นก่อน คือ การระลึกถึงบุคคลนั้นบ้าง บุคคลนี้บ้าง ในทิศต่าง ๆ อาจจะได้คิดถึงคนที่อยู่ในประเทศหรือต่างประเทศก็ได้ เพื่อนฝูงที่อยู่ไกลก็ได้ อาจจะเคยโกรธเคืองมาก แต่เดี๋ยวนี้เป็นอย่างไร เพราะว่าจดหมายฉบับหนึ่งอาจจะทำให้โกรธได้ไหม ได้ ไม่เห็นหน้าเลย เพียงแต่อ่านจดหมายก็โกรธ

เพราะฉะนั้น การที่จะพิจารณาว่า เป็นผู้ที่เจริญเมตตา เข้าใจเรื่องเมตตา และปฏิบัติจริง ๆ คือ คิดดูว่าโกรธใครบ้าง และความโกรธลดลงไหม



แม้เมื่อเรียนเมตตาด้วยสามารถแห่งการแผ่ไปสู่ทิศโดยเจาะจงและไม่เจาะจง
อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมละพยาบาทได้

ท่านที่ต้องการจะเจริญเมตตา วันนี้ก็พิสูจน์ได้ ยิ่งโกรธใครบ้างหรือเปล่า
ทั้ง ๆ ที่เป็นสหายธรรม อาจจะขุ่นเคืองใจบ้างก็ได้ เล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ
ลืมหรือยัง ถ้ายังไม่ลืม ที่เรียนเรื่องเมตตา อยู่ที่ไหน และที่จะแผ่ อยู่ที่ไหน

แม้เมื่อเจริญเมตตาด้วยสามารถแห่งการแผ่ไปสู่ทิศที่เจาะจงและไม่เจาะจง
ก็ย่อมละพยาบาทได้

แม้เมื่อพิจารณากัมมัฏสกตาของตนและของผู้อื่นอย่างนี้ว่า ท่านโกรธเขา
แล้วจะทำอะไรเขาได้ จักอาจเพื่อยังคุณมีศีลเป็นต้นของเขาให้พินาศไปได้หรือ เขามา
ด้วยกรรมของเขา เขาก็จักไปด้วยกรรมของเขานั้นแหละมิใช่หรือ ขึ้นชื่อว่าความโกรธ
ผู้อื่น ย่อมเป็นเช่นกับผู้ต้องการจับถ่านเพลิงที่ปราศจากเปลว จับซึ่งเหล็กอันร้อนและ
คุฏเป็นต้น แล้วประหารผู้อื่น

แม้บุคคลอื่นโกรธเราแล้วจักทำอะไรเราได้ จักอาจเพื่อยังคุณมีศีลเป็นต้นของ
เราให้พินาศไปได้หรือ เรามาด้วยกรรมของเรา แล้วก็จักไปด้วยกรรมของเราเท่านั้น
ความโกรธนี้จักตกไปเบื่องบนเขาแน่นอน เหมือนกับของที่บุคคลไม่ยอมรับ และ
เหมือนกับกำรูลีซัดไปทวนลม ดังนี้ ก็ย่อมละความโกรธได้

เป็นการพิจารณาถึงความที่ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และถ้าคิดอย่างนี้
จริง ๆ ยังจะโกรธต่อไปไหม คนไหนโกรธ คนนั้นเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น คนที่ไม่โกรธ
ไม่มีคนอื่นจะทำให้เดือดร้อนได้เลย





๑๔๐๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๒๘



ผู้ฟัง สมัยที่ยังไม่เรียนธรรม คนที่เราโกรธจัด ๆ รวมแล้วเกือบ ๑๐ คน ก็เรียงลำดับว่า คนนี้ได้วันนี้เรายังโกรธเขาอยู่แค่ไหน คนนั้นลดลงไปบ้างแล้วหรือยัง สมัยที่ยังไม่ได้เรียนธรรม ยังไม่รู้จักเมตตา ยังไม่ได้พิจารณาเรื่องของกรรม สมัยนี้ก็นึกถึงอยู่เหมือนกัน ซึ่ง ๗ - ๘ คน หรือ ๑๐ คนนั้น ผมก็ยังมีความโกรธอยู่บ้างแต่น้อยลงไป ไม่ใช่เพราะอาศัยปัญญา แต่เพราะเวลาที่ห่างออกไป ๆ จึงไม่โกรธ

สุ. เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาจริง ๆ ว่า ที่หายโกรธนั้นเพราะอะไร เพราะลืม เพราะไม่สนใจ หรือเพราะรู้ว่าความโกรธไม่มีประโยชน์ เต็มไปด้วยโทษ เหมือนกับคนที่จับถ่านเพลิงที่ปราศจากเปลว หรือจับขี้เหล็กอันร้อน และคุถ คือของสกปรก ของไม่สะอาด เป็นต้น แล้วประหารคนอื่น

ผู้ฟัง บางทีไม่อยากโกรธ แต่คนเราอยู่ด้วยกัน ถ้าเราทำดีมาก ๆ เช่น มีอภัยภัยดี มีความโอบอ้อมอารี มีความเผื่อแผ่ แต่เขาก็ไม่รู้จักรำว่า พอดี ถ้าเราทำโกรธบ้าง ให้เขารู้สึกว่าเขาทำความผิด เมื่อเราแสดงกิริยาโกรธโดยแสดงสีหน้าหรือท่าทาง ผู้ที่ถูกเราโกรธ เขารู้สึกตัว และดีขึ้น

สุ. ตอนแรก ๆ ที่ยังไม่ได้พิจารณาธรรมโดยละเอียด จะคิดอย่างนี้ และจะทำอย่างนี้ แต่ถ้าเห็นโทษแม้เพียงเล็กน้อยของความโกรธ ยังอยากจะทำอย่างนั้นหรือเปล่า

ผู้ฟัง ตอนแรกที่ยังไม่ได้ศึกษา คิดว่าจะต้องโกรธให้เห็น

สุ. โดยมากจะเป็นอย่างนั้น แต่ถ้าศึกษาโดยละเอียดจริง ๆ จะเริ่มเห็นโทษแม้เพียงเล็กน้อยของความโกรธหรือของอกุศล และถ้าเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ยิ่งจะรู้ว่า เพียงแต่ต้องการแสดงอย่างนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่สมควร เป็นการสะสมอกุศลธรรม ต้องพยายามขัดเกลาไปเรื่อย ๆ จริง ๆ ในทางโลกอาจจะคิดอย่างหนึ่ง



แต่ถ้าพิจารณาจริง ๆ ในทางธรรม ต้องเป็นผู้ตรง คือ กุศลเป็นกุศล อกุศลเป็นอกุศล และที่คิดว่าได้ผล ที่จริงถ้าได้ผลทั้งสองฝ่ายต้องเป็นกุศล ไม่ใช่เพราะอกุศลจึงทำให้ทั้งสองฝ่าย ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะอกุศลดีไม่ได้ ความขุ่นเคืองใจ ความไม่พอใจ ไม่สามารถทำให้ได้รับผลที่เป็นสุข เพราะว่าอกุศลธรรมทั้งหลายทำให้เกิดทุกข์

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อตั้งอยู่ในความใคร่ครวญ พิจารณากัมมัฏฐกตาทั้งสองกัฏฐิ เมื่อเสพกัลยาณมิตรผู้ยินดีในเมตตาภาวนาเช่นกับพระอัสสสุตตเถระกัฏฐิ ย่อมละพยาบาทได้

มีคำว่า ใคร่ครวญ เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาจริง ๆ ให้เห็นว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล โดยเฉพาะเรื่องของกัมมัฏฐกตาทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งเขาและเรา ไม่ว่าเราจะเป็นผู้โกรธ หรือเขาจะโกรธเราก็ตาม เพราะถ้าเราโกรธคนอื่น ข้อความมีว่า ท่านโกรธเขาแล้วจะทำอะไรเขาได้

ทำได้ไหม เวลาโกรธคนอื่นซึ่งไม่โกรธ แต่จะทำได้กับผู้ที่ยังโกรธอยู่

ถ้าคนนั้นเป็นผู้ที่ไม่โกรธ เราจะทำอะไรเขาได้ เพราะทำอย่างไร ๆ เขาก็ไม่โกรธ แม้จะทำอย่างไรก็ตามแต่ จักอาจเพื่อยังคุณมีศีลเป็นต้นของเขาให้พินาศไปได้หรือ

ถ้าเขาเป็นผู้ที่มีศีล มีคุณ ความโกรธของเราสามารถจะทำให้เขาเป็นผู้ที่หมดคุณ หมดศีล ได้ไหม ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ความโกรธไม่มีประโยชน์เลย นอกจากนั้น ยังต้องได้รับผลจากความโกรธของตนเอง และเวลาที่คนอื่นโกรธท่าน ท่านไม่ควรโกรธตอบด้วย แต่ควรพิจารณาใคร่ครวญว่า แม้บุคคลอื่นโกรธเราแล้ว จักทำอะไรเราได้ จักอาจเพื่อยังคุณมีศีลเป็นต้นของเราให้พินาศไปได้หรือ

ถ้าท่านเป็นคนดี และคนอื่นโกรธ คนที่โกรธท่านไม่สามารถทำให้ท่านเสื่อมจากคุณ จากศีลของตัวท่านได้เลย เพราะว่ายิงเขาโกรธ ก็ยังเป็นโทษสำหรับเขา ต้องใคร่ครวญและอย่าลืมว่า เมื่อตั้งอยู่ในความใคร่ครวญ พิจารณากัมมัฏฐกตาทั้งสองกัฏฐิ เมื่อเสพกัลยาณมิตรผู้ยินดีในเมตตาภาวนาเช่นกับพระอัสสสุตตเถระกัฏฐิ ย่อมละพยาบาทได้



นอกจากนั้น

ย่อมละพยาบาทได้ แม้ด้วยสัปปายกถาอันอาศัยซึ่งเมตตาเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ธรรม ๖ ย่อมเป็นไปเพื่อการละพยาบาท ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ย่อมทราบชัดว่า พยาบาทอันละด้วยธรรม ๖ เหล่านี้ ไม่เกิดต่อไปด้วยอนาคามีมรรค ดังนี้

ถึงแม้ว่าจะศึกษาธรรม ใคร่ครวญธรรม พิจารณาธรรม และเจริญเมตตา แต่ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ถึงแม้ว่าโทสะจะไม่เกิดบ่อยอย่างที่เคย หรือว่าลดน้อยเบาบางลงไปก็ตาม แต่ยังไม่หมดความชุ่มเคื่องใจแม้เพียงเล็กน้อย ๆ โดยสิ้นเชิง จนกว่าจะบรรลุความเป็นพระอนาคามีบุคคล นี่คือการรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

และอกุศลทั้งหลาย คือ อกุศลเจตสิก ย่อมเกี่ยวของสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กัน และกัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงรากของความโกรธใน **ขุททกนิกาย มหานิทเทส สาริปุตตสูตรตติยบทที่ ๑๖**

ข้อความมีว่า

รากแห่งความโกรธ ในคำว่า พึงขุดรากความโกรธและความดูหมิ่นนั้นดำรงอยู่เป็นไฉน อวิชชา อโยนิโสมนสิการ อัสสมิมานะ อหิริกะ อนินตตัปปะ อุทัจจะ เป็นรากแห่งความโกรธ

รากแห่งความดูหมิ่นเป็นไฉน อวิชชา อโยนิโสมนสิการ อัสสมิมานะ อหิริกะ อนินตตัปปะ อุทัจจะ เป็นรากแห่งความดูหมิ่น

เพราะฉะนั้น ขณะที่โกรธเกิดขึ้น ผู้ที่มีสติซึ่งได้ศึกษาธรรมและได้ฟังพระธรรมโดยละเอียดจะระลึกได้ว่า ในขณะที่นั้นไม่ได้มีแต่โทสะอย่างเดียว ยังมีกิเลสอื่น ๆ อยู่อีกมาก คือ ทั้งอวิชชา อโยนิโสมนสิการ อัสสมิมานะ อหิริกะ อนินตตัปปะ และอุทัจจะด้วย

เพียงอกุศลธรรมอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกได้ว่า แม้อกุศลธรรมอื่น ๆ ก็ยังมีอยู่มากด้วย จึงเห็นความน่ารังเกียจของอกุศลธรรมที่มีอยู่



ในตนได้ เพราะมักจะรังเกียจอกุศลธรรมที่มีอยู่ในบุคคลอื่น แต่ผู้ฉลาดต้องรังเกียจอกุศลธรรมที่มีอยู่ในตน

ข้อ ๙๔๖ มีข้อความว่า

... อกุศลธรรมทั้งหลายเป็นผักฝ้ายमार เป็นบ่วงमार เป็นเบ็ดमार เป็นเหยื่อमार เป็นวิสัยमार เป็นเครื่องให้เดือดร้อนของमार เป็นอาหารमार เป็นเครื่องผูกของमार เป็นผักฝ้ายอกุศล เป็นเครื่องให้เกิดทุกข์ เป็นสภาพมีวิบากเป็นทุกข์ เป็นเหตุให้ไปนรก เป็นเหตุให้เกิดเป็นดิรัจฉานและเปรตวิสัย

คงไม่มีใครอยากเกิดที่นั่นแน่ แต่ถ้ายังมีกิเลส ยังมีอกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ แสดงให้เห็นว่า ยังมีอาหารของमार ยังมีเครื่องผูกของमार ยังเป็นเหยื่อของमार เป็นวิสัยของमार เป็นผักฝ้ายอกุศล เป็นเครื่องให้เกิดทุกข์ เป็นสภาพมีวิบากเป็นทุกข์ เป็นเหตุให้ไปนรก เป็นเหตุให้เกิดเป็นดิรัจฉานและเปรตวิสัย

โกรธเกิดขึ้นขณะเดียวคิดว่าไม่มาก แต่ทีละขณะ สองขณะไปเรื่อย ๆ ย่อมเป็นเหตุที่สามารถไปสู่อบายภูมิได้

เวลาที่ความโกรธเกิดขึ้น ถ้าพิจารณาจะเห็นได้ว่า ผู้ที่ยังโกรธ เพราะว่ายังมีความติด ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงเพราะฉะนั้น ถ้ามีความโกรธมาก แสดงว่า เป็นผู้ติดมากในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงซึ่งข้อความใน **ขุททกนิกาย มหานิทเทส ปุราเภทสูตรตติยบทที่ ๑๐** แสดงบุคคลที่โกรธเพราะเหตุต่าง ๆ คือ

ข้อ ๙๔๐

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า บุคคลย่อมโกรธเพราะไม่ได้ลาภอย่างไร

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ยังโกรธ ขัดเคือง แค้นใจ ทำความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่ยินดีให้ปรากฏว่า เราอย่าได้สกุลา ไม่ได้คณะ ไม่ได้อวาสา ไม่ได้ลาภ ไม่ได้ยศ ไม่ได้สรรเสริญ ไม่ได้สุข ไม่ได้จีวร ไม่ได้บิณฑบาต ไม่ได้เสนาสนะ ไม่ได้คิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ไม่ได้บุคคลเป็นคิลานุปฐาก เราเป็นผู้มีชื่อเสียงไม่ปรากฏ บุคคลย่อมโกรธเพราะไม่ได้ลาภอย่างนี้



นี่เป็นชีวิตประจำวัน ถ้าได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ในขณะนั้นจะมีความชื่นชมยินดีเพลิดเพลินพอใจ จะไม่เป็นปัจจัยให้เกิดความโกรธเลย แต่ในวันหนึ่ง ๆ พิจารณาดูว่า ที่ความโกรธ ความไม่พอใจ ความขุ่นเคืองใจ ความเสียใจ ความน้อยใจเกิด ก็เพราะไม่ได้ลาภ แม้เป็นภิกษุก็ยังมีใจแค้นใจ ขัดเคือง ขณะทีรู้สึกว่าจะไม่ได้สกุล ไม่ได้คณะ ไม่ได้อาวาส ไม่ได้ลาภ ไม่ได้ยศ ไม่ได้สรรเสริญ ไม่ได้สุข ไม่ได้จีวร ไม่ได้บิณฑบาต ไม่ได้เสนาสนะ ไม่ได้คิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ไม่ได้บุคคลเป็นศิลาอุปฐาก เราเป็นผู้มีชื่อเสียงไม่ปรากฏ บุคคลย่อมโกรธเพราะไม่ได้ลาภอย่างนี้ แต่ถ้าไม่ติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ก็ไม่เดือดร้อน เมื่อไม่ได้ก็ไม่ได้

การที่จะได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เพราะอะไร ต้องมีเหตุ ไม่ใช่ว่ากรรมทั้งหลายจะเกิดขึ้นโดยไม่มีเหตุ ต้องเป็นผลของกุศลที่ได้กระทำแล้ว ฉะนั้น ถ้าไม่ได้ทำกุศล และอยากได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้สุข ก็ย่อมเป็นไปไม่ได้ และบางคนเมื่อได้แล้วก็กลับเป็นโทษได้

ข้อ ๓๘๕ มีข้อความว่า

... ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สะดุ้ง หวาดเสียว สยดสยอง ภิกษุนั้นย่อมสะดุ้ง หวาดเสียว สยดสยอง กลัว ถึงความสะดุ้งว่า เราไม่ได้สกุล ไม่ได้หมู่คณะ ไม่ได้อาวาส ไม่ได้ลาภ ไม่ได้ยศ ไม่ได้สรรเสริญ ไม่ได้สุข ไม่ได้จีวร ไม่ได้บิณฑบาต ไม่ได้เสนาสนะ ไม่ได้คิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ไม่ได้บุคคลผู้พยาบาล ในคราวเป็นไข้ เราจะไม่เป็นผู้มีชื่อเสียงปรากฏ

บางทีก็กลัวไปถึงอนาคตว่า จะไม่เป็นอย่างนั้น จะไม่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นก็เป็นผู้ที่มีความหวาดกลัว แม้แต่คฤหัสถ์ก็ยังกลัวอนาคตได้ว่า ต่อไปข้างหน้าจะเป็นอย่างไร จะไม่ได้หมู่คณะ ไม่ได้ลาภ ไม่ได้ยศ ไม่ได้สรรเสริญ ไม่ได้สุขต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงความห่วงใยในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ แต่ตามความจริง ถ้าเป็นผู้ที่มั่นคงในกรรมก็หมดห่วงได้ เพราะว่าอารมณ์ที่ดีทั้งหลายต้องเป็นผลของ



กุศลกรรม เมื่อถึงเวลาที่กุศลกรรมให้ผลสิ่งต่าง ๆ ที่ดีย่อมกระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย แม้ว่าจะปรารถนาหรือไม่ปรารถนาก็ตาม แต่ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมก็ตรงกันข้าม

เรื่องความสรรเสริญเป็นสิ่งซึ่งทุกคนติดอย่างมาก บางคนไม่ยอมได้ลาภหรือยศ แต่ยังเป็นผู้ที่ปรารถนาความสรรเสริญ ซึ่งข้อความใน **ปฐมุตตนิทเทสที่ ๘ ข้อ ๒๗๗** มีว่า

คำว่า เป็นผู้ใคร่ความสรรเสริญ กล่าวว่าเป็นคนฉลาด มีความว่า เป็นผู้ใคร่ความสรรเสริญ คือ เป็นผู้ใคร่ความสรรเสริญ ต้องการความสรรเสริญ ประสงค์ความสรรเสริญ มุ่งหมายความสรรเสริญ เทียวแสวงหาความสรรเสริญ

คำว่า กล่าวว่าเป็นผู้ฉลาด คือ พูดว่าตนเป็นคนฉลาด พูดว่าตนเป็นบัณฑิต พูดว่าตนเป็นนักปราชญ์ พูดว่าตนเป็นผู้มีญาณ พูดว่าตนเป็นผู้มีเหตุ พูดว่าตนเป็นผู้มีลักษณะ พูดว่าตนเป็นผู้มีการณะ พูดว่าตนเป็นผู้มีฐานะ ด้วยลัทธิของตน เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า เป็นผู้ใคร่ความสรรเสริญ กล่าวว่าเป็นผู้ฉลาด

เป็นโลกะนั่นเอง และถ้าไม่ได้อย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้เกิดโทสะ ความขุ่นเคืองใจ ถ้าไม่ต้องการความสรรเสริญ จะกล่าวว่าตนเป็นผู้ฉลาดใหม่ ทำไมจึงกล่าวว่าตนเป็นผู้ฉลาด ถ้าคิดกลับกันก็จะรู้ได้ว่า เพราะเป็นผู้ที่ใคร่ความสรรเสริญ และถ้าไม่ได้ก็ต้องเกิดความขุ่นเคืองใจ

ปฐมุตตนิทเทสที่ ๘ ข้อ ๒๘๐ มีคำอธิบายว่า

คำว่า เมื่ออยากได้ความสรรเสริญ ย่อมเป็นผู้ล่งเลใจ มีความว่า เมื่ออยากได้ความสรรเสริญ คือ เมื่ออยากได้ ยินดี ปรารถนา ชอบใจ รักใคร่ ความสรรเสริญ คือ ความชม ความมีเกียรติ ความยกย่องคุณ

คำว่า ย่อมเป็นผู้ล่งเลใจ คือ ก่อนแต่ได้ตอบย่อมเป็นผู้มีความสงสัยล่งเลใจ คือ ก่อนแต่ได้ตอบย่อมเป็นผู้สงสัยล่งเลใจอย่างนี้ว่า เราจักมีชัยหรือไม่หนอ หรือเราจักปราชัย เราจักข่มเขาอย่างไร จักทำลัทธิของเราให้เชิดชูอย่างไร จักทำลัทธิของเราให้วิเศษอย่างไร จักทำลัทธิของเราให้วิเศษเฉพาะอย่างไร จักทำความผูกมัดเขาอย่างไร จักทำความปลดปล่อยอย่างไร จักทำความตัดรอบวาตะเขาอย่างไร



เราจักขนาบวาตะเขาไว้อย่างไร เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเมื่ออยากได้ความสรรเสริญ ย่อมเป็นผู้ล้งเลใจ

นี่เป็นการแสดงทิวฏฐิต่าง ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นการโต้เถียงกันในเรื่องทิวฏฐิ หรือไม่ควรวิพากษ์ในเรื่องของทิวฏฐิ แต่เป็นการสมควรที่จะแสดงเหตุและผล เพราะถ้าเป็นผู้มั่งที่จะได้รับคำสรรเสริญ ย่อมปรารถนาให้คำของตนเองเท่านั้นถูก คำของคนอื่นทั้งหมดผิด แทนที่จะคิดว่า ธรรมที่ถูกคืออย่างไร และแสดงในเหตุในผลของธรรมที่ถูกเพื่อให้บุคคลอื่นได้เปรียบเทียบพิจารณาว่า ธรรมที่ถูกต่างกับธรรมที่ผิด แต่ถ้าเป็นผู้ที่คิดถึงตนเองที่จะได้รับคำสรรเสริญมากกว่าที่จะคิดถึงธรรม ย่อมล้งเลใจ ในขณะที่แสดงธรรมต่าง ๆ หรือจะโต้ตอบในเรื่องลัทธิความเห็นของตนก็ย่อมคิดว่า จะชนะหรือจะแพ้ในขณะที่จะตอบ หรือจะชมเขาอย่างไร จะทำลัทธิของเราให้เชิดชูได้อย่างไร จักทำลัทธิของเราให้วิเศษอย่างไร จักทำความผูกมัดเขาอย่างไร จักทำความปลดปล่อยอย่างไร ซึ่งไม่ใช่การพิจารณาเหตุผล แต่เป็นการพยายามที่จะได้รับคำสรรเสริญจากการแสดงลัทธิของตน ถ้าคนอื่นมีเหตุผลมากกว่าและชนะในเหตุผล ผู้ที่ล้งเลใจหรือต้องการคำสรรเสริญ ย่อมเป็นผู้เก้อเขิน ในเมื่อถ้อยคำของตนถูกเขาค้านตักไป

ซึ่ง ข้อ ๒๘๑ มีข้อความว่า

... ชนผู้พิจารณาปัญหามีความเอ็นดูปรานี ย่อมคัดค้านให้ตกไป คือ ย่อมคัดค้านโดยอรรถว่า คำที่ท่านกล่าวไม่ประกอบด้วยอรรถ ย่อมคัดค้านโดยพยัญชนะว่า คำที่ท่านกล่าวไม่ประกอบด้วยพยัญชนะ ย่อมคัดค้านโดยอรรถและพยัญชนะว่า คำที่ท่านกล่าวไม่ประกอบทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ย่อมคัดค้านว่า เนื้อความท่านชักมาไม่ดี พยัญชนะท่านยกขึ้นไม่ดี อรรถและพยัญชนะท่านชักมาไม่ดี ยกขึ้นไม่ดี ความชมผู้อื่นท่านไม่กระทำ ความเชิดชูลัทธิท่านทำไม่ดี วาตะอันวิเศษท่านไม่กระทำ วาตะอันวิเศษเฉพาะท่านทำไม่ดี ความผูกมัดผู้อื่นท่านไม่ทำ ความปลดปล่อยท่านทำไม่ดี ความตรอบวาตะผู้อื่นท่านไม่ทำ ความขนาบวาตะผู้อื่นท่านทำไม่ดี ท่านพูดชั่ว กล่าวชั่ว เจรจาชั่ว เปล่งวาจาชั่ว ภาษิตชั่ว



คำว่า ย่อมเป็นผู้ก่อเหิน ในเมื่อถ้อยคำของตนถูกเขาค้านตงไป คือ เมื่อถ้อยคำของตนถูกเขาค้านตงไป ย่อมเป็นผู้ก่อเหิน คือ อับอาย กระทบกระวายเป็นลำบกกาย ทุกข์ใจ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าย่อมเป็นผู้ก่อเหินในเมื่อถ้อยคำของตนถูกเขาค้านตงไป





๑๔๐๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๒๘



ในการสนทนาธรรมกัน ถ้าไม่มุ่งที่เหตุผล แต่มุ่งที่จะชนะ หรือมุ่งที่จะได้รับความสรรเสริญ เมื่อผู้รู้ซึ่งเป็นผู้ที่เ็นดูชี้แจงให้เห็นว่า ข้อความนี้ไม่ถูกต้อง ข้อความที่ถูกต้องเป็นอย่างไร ก็ทำให้ผู้ที่กล่าวผิดมีความรู้สึกเกือเขิน เพราะว่าเป็นผู้ที่ต้องการคำสรรเสริญจึงได้กล่าวคำอย่างนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ภายหลังย่อมเกิดทุกข์จะได้

เมื่อผู้รู้ได้แสดงเหตุผลแล้ว ผู้ที่มุ่งหวังคำสรรเสริญก็เกิดความขัดเคืองได้ที่ถูกติเตียน ซึ่ง ข้อ ๒๘๒ มีข้อความว่า

คำว่า ย่อมขัดเคืองเพราะความติเตียน ย่อมเป็นผู้แสวงหาช่องทางแก้ตัว มีความว่า เพราะความติเตียน คือ เพราะความนินทา ครหา ไม่ชมเชย ไม่สรรเสริญคุณ คำว่า ย่อมขัดเคือง คือ ขัดเคือง ขัดใจ หมายถึงแค้น ย่อมทำ ความโกรธ ความเคือง ความไม่ยินดีให้ปรากฏ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าย่อมขัดเคือง เพราะความติเตียน

คำว่า ย่อมเป็นผู้แสวงหาช่องทางแก้ตัว คือ ย่อมเป็นผู้แสวงหาช่องทางแก้ตัว แสวงหาความผิด ความพลั้ง ความพลาด ความเผลอ และช่องทาง เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าย่อมขัดเคืองเพราะความติเตียน ย่อมเป็นผู้แสวงหาช่องทางแก้ตัว

เท่านั้นยังไม่พอ เวลาที่เกือเขินแล้ว เมื่อเป็นผู้ที่มุ่งหวังแต่คำชมหรือคำสรรเสริญ แต่ไม่ได้รับคำชมคำสรรเสริญ ผู้นั้นก็

ย่อมรำพันเศร้าโศก เป็นผู้มีการพูดเพ้อ บ่นเพ้อ พร่ำเพ้อ อาการพร่ำเพ้อ ความเป็นแห่งอาการพร่ำเพ้อเห็นปานนี้ว่า เหตุการณ์อื่น เรานึกคิดพิจารณา ใคร่ครวญแล้ว เรามีพวกมาก มีบริษัทมาก มีบริวารมาก กับบริษัทนี้เป็นพวกแต่



ไม่พร้อมเพรียงกัน การเจรจาปราศรัยจึงมีเพื่อความพร้อมเพรียง เราจึงทำลายเขาอีก เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าย่อมรำพัน

นี่เป็นอกุศลธรรม มีมากก็ไม่รู้ว่าเป็นอกุศล ก็ย่อมคิดหาทางแก้ตัวด้วยอกุศล ที่เพิ่มขึ้น คือ คิดว่า เราจักทำลายเขาอีก เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าย่อมรำพัน

คำว่า ย่อมเศร้าโศก คือ ย่อมเศร้าโศก ลำบากใจ รำพัน ตบोक คร่ำครวญ ถึงความหลงใหลว่า เขามีชัย เราปราศรัย เขามีลาภ เราเสื่อมลาภ เขามียศ เราเสื่อมยศ เขาได้ความสรรเสริญ เราได้ความนิินทา เขามีสุข เรามีทุกข์ เขาได้รับ สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ คิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เราไม่ได้รับสักการะเคารพนับถือบูชายำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าย่อมรำพัน เศร้าโศก

คำว่า มีวาทะเสื่อมไปแล้ว คือ มีวาทะเสื่อมไปแล้ว มีวาทะเลวทราม มี วาทะเสื่อมรอบ มีวาทะอันเขาให้เสื่อมรอบ มีวาทะไม่บริบูรณ์แล้ว เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าชนนั้นมีวาทะเสื่อมไปแล้ว ย่อมรำพันเศร้าโศก

เคยเห็นอาการอย่างนี้บ้างไหม โดยมากอาจจะไม่เห็น เพราะว่าเป็นกิริยา อาการที่ทำในที่ที่ไม่เปิดเผย คงไม่มีใครต้องการคำสรรเสริญจนกระทั่งแสดงกิริยา อาการอย่างนี้ในที่ทั่ว ๆ ไป แต่ในที่ที่ไม่มีบุคคลอื่น ก็พิจารณาดูว่า จะมีกิริยาอาการ อย่างนี้ไหม สำหรับผู้ที่หวังได้สิ่งใดแล้วก็ได้สิ่งนั้น ซึ่งข้อความใน ข้อ ๒๘๗ อธิบายละเอียดต่อไปว่า

คำว่า ทอดถอนใจอยู่

นี่คืออาการของความทุกข์ ความโศก ความพยายาบท ความขุ่นเคืองใจ ซึ่งจะ ละได้ด้วยการรู้ว่า กุศลคืออะไร และอกุศลคืออะไร



คำว่า ทอดถอนใจอยู่ว่า เขาล่วงเลยเราแล้ว มีความว่า ทอดถอนใจอยู่ว่า เขาล่วง ล้ำ เกิน เลย ล่วงเลยซึ่งวาทะเราด้วยวาทะเขา เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเขาล่วงเลยเราไปแล้ว แม้ด้วยประการอย่างนี้

อีกอย่างหนึ่ง ทอดถอนใจอยู่ว่า เขากดขี่ครอบงำย่ำยีวาทะเราด้วยวาทะเขา แล้ว ย่อมประพฤติดูอยู่ เปลี่ยนอิริยาบถ หมุนไป รักษา เป็นไป ยังอัตภาพให้เป็นไป เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเขาล่วงเลยเราไปแล้ว แม้ด้วยประการอย่างนี้

การพูดเพ้อ การบ่นเพ้อ การพรวดเพ้อ อาการพรวดเพ้อ ความเป็นแห่งอาการพรวดเพ้อ เรียกว่าทอดถอนใจอยู่ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าทอดถอนใจอยู่ว่า เขาล่วงเลยเราแล้ว

ในวันหนึ่ง ๆ เคยทะเลาะกับใครบ้างหรือเปล่า อาจจะบ่อย เวลาทะเลาะทราบจุดประสงค์ของการทะเลาะใหม่คืออะไร หรือทะเลาะโดยไม่รู้จุดประสงค์โดยโมโหจริง แต่ที่ทะเลาะ จุดประสงค์ที่แน่นอนคืออะไร

ข้อความต่อไป ข้อ ๒๙๐ มีว่า

คำว่า ความยินดีและความยินร้าย ย่อมมีในเพราะความวิวาทเหล่านั้น มีความว่า ย่อมมีความชนะและความแพ้

เพราะฉะนั้น เวลาที่วิวาทหรือทะเลาะกับใคร ไม่ว่าในเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น ต้องพิจารณาว่า ในขณะนั้นเป็นประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดความเห็นถูก หรือเป็นไปเพื่อต้องการเป็นฝ่ายชนะ เพื่อจะได้รับความสรรเสริญ ซึ่งถ้าเป็นไปในประการหลังก็เป็นอกุศล เพราะว่าการวิวาทหรือการทะเลาะนั้น

ย่อมมีความชนะและความแพ้ ลามและความเสื่อมลาม ยศและความเสื่อมยศ นินทาและความสรรเสริญ โสมนัสและโทมนัส อภิภูมราคะและอนิภูมราคะ ความปลอดโปร่งและความกระทบกระทั่ง ความยินดีและความยินร้าย ความดีใจและความเสียใจ คือ จิตยินดีเพราะความชนะ จิตยินร้ายเพราะความแพ้ จิตยินดีเพราะลาม จิตยินร้ายเพราะความเสื่อมลาม จิตยินดีเพราะยศ จิตยินร้ายเพราะความเสื่อมยศ จิตยินดีเพราะสรรเสริญ จิตยินร้ายเพราะนินทา จิตยินดีเพราะสุข



จิตยิณร้ายเพราะทุกข์ จิตยิณดีเพราะโสมนัส จิตยิณร้ายเพราะโทมนัส จิตยิณดีเพราะ
เฟื่องฟูขึ้น จิตยิณร้ายเพราะตกอับ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าความยิณดีและความยิณร้าย
ย่อมมีในเพราะความวิเวกเหล่านั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นไปได้ หลีกเลี่ยงการวิเวกทุกอย่าง ไม่ควรมีเลย เพราะว่า
ทำให้เกิดอกุศลทั้งนั้น ไม่ว่าความยิณดีหรือความยิณร้าย ถ้าเป็นผู้ชนะ ความยิณดี
เกิดขึ้นอาจทำให้เกิดอกุศลด้วยความทะนงตน และมีกิริยาอาการกระด้างเพราะความ
เป็นผู้ชนะได้

มีผู้ชนะที่อ่อนโยน และพยายามให้ผู้แพ้เกิดกุศลบ้างไหม หรือว่ายิงแพ้เท่าไร
ก็ยิ่งดีเท่านั้น เพราะทำให้ตนเองเป็นผู้ที่ชนะอย่างสมบูรณ์ นี่เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณา

ข้อ ๒๔๒ มีข้อความว่า

คำว่า เพราะประโยชน์อื่นจากการได้ความสรรเสริญ ย่อมไม่มี

เวลาที่ได้สรรเสริญ ให้รู้ว่ามีผล คือ ได้เพียงสรรเสริญจริง ๆ แต่ประโยชน์อื่น
นอกจากนั้นไม่มี

มีความว่า ไม่มีประโยชน์อื่นจากการได้ความสรรเสริญ คือ ประโยชน์ตน
ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้ง ๒ อย่าง ประโยชน์มีในชาตินี้ ประโยชน์มีในชาติหน้า
ประโยชน์ดี ประโยชน์ลึก ประโยชน์ลึกลับ ประโยชน์ที่ปิดบัง ประโยชน์ที่ควรนำไป
ประโยชน์ที่นำไปแล้ว ประโยชน์ไม่มีโทษ ประโยชน์ปราศจากกิเลส ประโยชน์อัน
บริสุทธิ์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ย่อมไม่มี ไม่ปรากฏ ไม่เข้าไปได้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า
เพราะประโยชน์อื่นจากการได้ความสรรเสริญ ย่อมไม่มี

ใครที่คิดจะชนะใคร หรือจะทะเลาะกับใครเพื่อจะได้ความสรรเสริญ ควร
พิจารณาว่า ประโยชน์อื่นไม่มีเลยจริง ๆ เพราะว่า

บุคคลนั้นย่อมหัวเราะ และเฟื่องฟูขึ้นด้วยประโยชน์ในความชนะนั้น ความว่า
บุคคลนั้นเป็นผู้ยิณดี หัวเราะ ร่าเริง ชอบใจ มีความดำริบริบูรณ์ ด้วยประโยชน์ใน
ความชนะนั้น



อีกอย่างหนึ่ง บุคคลนั้นหัวเราะจนเห็นฟัน เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าบุคคลนั้น ย่อมหัวเราะ

คำว่า และเฟื่องฟูขึ้นด้วยประโยชน์ในความชนะนั้น คือ บุคคลนั้นเป็นผู้ เฟื่องฟูขึ้น คือ เหนือเทียมเป็นดุจธงชัย ยกย่องตนขึ้น ความที่จิตเป็นผู้ไคร่ยกไว้ตั้ง ธงยอด ด้วยประโยชน์ในความชนะนั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าบุคคลนั้นย่อมหัวเราะ และเฟื่องฟูขึ้นด้วยประโยชน์ในความชนะนั้น

ไม่มีอะไรเลยจากการชนะ นอกจากการหัวเราะจนเห็นฟันด้วยความดีใจ และ ผลที่ติดตามมา คือ ความเฟื่องฟูเหนือเทียม เป็นดุจธงชัยที่ยกย่องตนขึ้นด้วยประโยชน์ ในความชนะนั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าบุคคลนั้นย่อมหัวเราะและเฟื่องฟูขึ้นด้วย ประโยชน์ในความชนะนั้น

คำว่า ความเฟื่องฟู เป็นพื้นย่ำยีแห่งบุคคลนั้น ความว่า ความเฟื่องฟู คือ ความเหนือเหนือ ความเป็นดุจธงชัย ความยกย่องตนขึ้น ความที่จิตเป็นผู้ไคร่ยกไว้ตั้ง ธงยอดได้ ความเฟื่องฟูนั้นเป็นพื้นย่ำยี คือ เป็นพื้นตดรอง เป็นพื้นเปียดเบียน เป็นพื้นบีบคั้น เป็นพื้นอันตราย เป็นพื้นอุปสรรคแห่งบุคคลนั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ความเฟื่องฟูเป็นพื้นย่ำยีแห่งบุคคลนั้น

ถ้าต้องการคำสรรเสริญ พยายามทุกทางที่จะวิวาทจนชนะ ผล คือ เกิด ความเหนือเหนือเป็นดุจธงชัย คือ ความยกย่องตนขึ้น แต่ประโยชน์ที่ได้นอกจากความ สรรเสริญไม่มีเลย และสรรเสริญเฉพาะในขณะที่ชนะเท่านั้น หลังจากนั้นแล้ว กิริยาอาการอื่น ๆ ย่อมไม่เป็นที่สรรเสริญ ถ้าเป็นผู้ที่กระด้างและเหนือเฟื่องฟู

การศึกษาและน้อมประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่ได้เข้าใจ ต้องอบรมเจริญตาม ความเป็นจริง เพราะว่าทุกคนมีกิเลสและใคร่ที่จะละกิเลส แต่ถ้าไม่ได้ศึกษาโทษของ อกุศลธรรมแต่ละชนิด ย่อมไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรละ ต่อเมื่อได้เข้าใจเรื่องของ อกุศลธรรมและเห็นโทษจึงใคร่ที่จะละ ซึ่งการที่จะละต้องค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป พร้อมกับ การเจริญกุศลขั้นอื่น ๆ ด้วย



เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันเมื่อเห็นโทษของโทสะและกุกกุกจะ และยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล จะต้องรู้ว่าการละกิเลสนั้นมี ๓ ขั้น คือ ขั้นตทังคปหาน ขั้นวิกขัมภนปหาน และขั้นสมุจเฉตปหาน

ขั้นตทังคปหาน คือ สามารถละกิเลสได้ชั่วคราว ขั้นวิกขัมภนปหาน คือ สามารถอบรมกุศลจิตจนสงบเพิ่มขึ้นถึงขั้นอัปปนาสมาธิ ซึ่งในระหว่างนั้นไม่มีอกุศลใด ๆ เกิดเลย ชั่วขณะที่เป็นอัปปนาสมาธิ เป็นขั้นวิกขัมภน ส่วนขั้นสมุจเฉต คือ ต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะเป็นพระอริยบุคคล

ฉะนั้น ชีวิตตามความเป็นจริง เมื่อเห็นโทษของโทสะและกุกกุกจะต้องรู้ว่ายังไม่ถึงขั้นที่จะดับเป็นสมุจเฉต หรือแม้เพียงระงับไว้ในขั้นของวิกขัมภน เพราะยังไม่ได้อบรมเจริญความสงบของจิตจนกระทั่งถึงขั้นอัปปนาสมาธิซึ่งเป็นฌานจิต เพราะฉะนั้น การที่จะละ ก็เป็นได้ในขั้นของตทังคปหาน คือ สามารถละโทสะและกุกกุกได้เพียงชั่วคราวชั่วคราว และต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะรู้ว่า การที่โทสะจะเกิดแต่ละครั้งนั้น เป็นเพราะยังมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ถ้ามีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะมาก ก็มีปัจจัยทำให้เกิดโทสมูลจิตได้บ่อย แต่ถ้าเป็นผู้ที่ละคลายความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ แม้ว่าจะมีเหตุปัจจัยให้เกิดโทสะ หรืออิสสา หรือมัจฉริยะ หรือกุกกุก ก็จะเป็นไปอย่างอ่อน ๆ ไม่ได้มีกำลังกล้าถึงกับล่วงเป็นทุจริตกรรมจนกระทั่งเป็นปัจจัยให้เกิดในอบายภูมิได้

สำหรับกุกกุก ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดในการพิจารณาชีวิต ย่อมสามารถทำให้กุกกุกจะเกิดน้อยกว่าการขาดการพิจารณา เพราะไม่ว่าจะประสบกับอริยธรรมอันมีความยินดีพอใจ อยากได้ อยากสนุกสนานรื่นเริง หรือจะประสบกับอนิยธรรมอันซึ่งทำให้ขุ่นเคืองใจ อยากหนีไปให้พ้น ถ้าในขณะนั้นเป็นผู้ที่ระลึกถึงหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ของตน ย่อมไม่เป็นเหตุให้เกิดกุกกุกจะในภายหลัง เพราะว่ากุกกุกจะเป็นสภาพธรรมที่เดือดร้อนใจในอกุศลธรรมที่ได้ทำแล้ว หรือในกุศลที่ยังไม่ได้ทำ



เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดและพิจารณาหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงความยินดีที่เป็นโทษสำหรับตนเอง หรือความยินร้าย ความไม่พอใจในอนิฏฐารมณที่กำลังปรากฏ ยังสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดี จะทำให้กุกกุกจะเกิดน้อย

เช่น ถ้าเป็นลูก หน้าที่ของลูกที่ต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก แทนที่จะคิดถึงความพอใจของตนเอง ความสนุกสนานของตนเอง หรือความไม่พอใจในมารดาบิดาซึ่งเป็นคนแก่ หรือคนป่วย หรือคนยากไร้ ก็ทำหน้าที่ของบุตรให้เต็มที่ จะทำให้ไม่เกิดกุกกุกจะในภายหลัง แต่ระหว่างที่มารดาบิดายังมีชีวิตอยู่ บุตรอาจจะลืมนึกว่า การปฏิบัติต่อท่านสมควรต่อหน้าที่ของบุตรหรือไม่ ทั้งทางกายและทางวาจาด้วย เพราะว่าบางครั้งอาจมีโทษเกิดขึ้น กายวาจาก็ไม่เคารพ นอบน้อมท่าน ซึ่งภายหลังก็เกิดกุกกุกจะ แม้แต่หน้าที่ที่มีต่อพี่น้องวงศ์สาครญาติ หรือมิตรสหายทั้งในทางโลกและทางธรรม ฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่อดทนต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีอุปนิสัยต่าง ๆ กัน มิฉะนั้นจะทำให้เกิดกายวาจาที่ไม่สมควร ทำให้เกิดกุกกุกจะภายหลังได้

เรื่องของกุกกุกจะ มีตั้งแต่อย่างแรงจนกระทั่งถึงอย่างละเอียด เช่น ในวงสนทนา พูดคุยกันเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ตาม อาจจะเป็นการติบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือการวิพากษ์วิจารณ์บุคคลหนึ่งบุคคลใดตามวิสัยของผู้ที่ยังมีกิเลส ซึ่งอาจจะผลอติไปด้วย วิพากษ์วิจารณ์ไปด้วย โดยไม่ทันได้พิจารณาให้รอบคอบ และภายหลังก็เกิดกุกกุกจะว่า ไม่ควรที่จะกล่าววาจาย่างนั้น แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ละเอียดก็看不见ว่าเป็นการไม่สมควร เพราะฉะนั้น ในคราวต่อ ๆ ไปก็ทำอีก คือ ร่วมติหรือร่วมวิพากษ์วิจารณ์ในทางที่เป็นอกุศล โดยไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบ

เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้นของกุกกุกจะ ขึ้นอยู่กับการเป็นผู้ที่รู้หน้าที่และปฏิบัติตามหน้าที่ และเห็นโทษของการกล่าวถึงบุคคลอื่นในทางที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนใจในภายหลัง ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดจากอวิชชาและอโยนิโสมนสิการ เพราะไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ ไม่เห็นอกุศลทั้งหลายว่าเป็นอกุศลธรรม จึงทำให้มีความประพฤติทางกายทางวาจาโดยขาดการพิจารณาว่า อะไรถูก อะไรควร นอกจากนั้น



ต้องละเอียดขึ้นอีกในการที่จะรู้รสชาติของตนเองว่า จะมีกุศลประเภทใดเกิดขึ้น
ในขณะใดบ้าง

เช่น แม่ชีท่านหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า ก่อนที่จะทำบุญคืนหนึ่ง คืนนั้นอกุศลเกิด
มาก เป็นห่วงเป็นใย เป็นกังวลไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง จนกระทั่งพิจารณาว่าในเวลา
ที่ทำบุญ ไม่รู้ว่าอกุศลจะมากกว่ากุศลหรือเปล่า ซึ่งปกติก็เป็นอย่างนั้นทุกครั้งที่จะ
ทำกุศล นี่ก็เป็นผู้ที่สังเกตและเทียบเคียงว่า ในการทำกุศลย่อมจะมีอกุศลเกิดได้ หรือ
แม้ก่อนทำกุศล อกุศลก็เกิดได้ โดยที่กังวลขณะใดขณะนั้นก็เป็นอกุศล ขณะใดที่เป็น
มหากุศล จะไม่มีความกังวล จะไม่มีความเดือดร้อน แต่จะระลึกถึงสิ่งทำด้วยความ
ปีติโสมนัสและก็ทำ





๑๔๐๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘



ขอกล่าวถึงข้อความใน **พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒ ข้อ ๖๔** ซึ่งได้เคยกล่าวถึงแล้วครั้งหนึ่ง เรื่องมหาอำมาตย์ผู้เริ่มเลื่อมใส และก็มีกุฏกุจฉะ คือ ความเดือดร้อนใจในกุศลที่ได้กระทำ

เรื่องมีว่า

เมื่อประชาชนทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตยาคุและขนมที่ปรุงด้วยน้ำหวานแก่ภิกษุทั้งหลาย ก็ได้พากันตักแต่งยาคุที่เข้มข้นและขนมปรุงด้วยน้ำหวานถวายแต่เช้า ทำให้พระภิกษุทั้งหลายฉันทอาหารในโรงอาหารไม่ได้ตามที่คาดหมาย

คราวนั้น มหาอำมาตย์คนหนึ่งผู้เริ่มเลื่อมใส ได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุขเพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น และได้จัดหาทณียโภชนาหารอันประณีต เตรียมสำหรับอาหารประกอบด้วยเนื้อ คือ สำหรับมังสะ ๑,๒๕๐ ที่ เพื่อถวายแก่ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป รูปละสำหรับ

ขณะที่มหาอำมาตย์ผู้เริ่มเลื่อมใสกำลังอังคาสภิกษุทั้งหลายในโรงอาหารที่บ้านของท่าน ภิกษุทั้งหลายก็บอกให้ถวายแต่น้อย ซึ่งมหาอำมาตย์กราบเรียนว่า อย่ารับแต่น้อยเพราะคิดว่าท่านเป็นผู้เริ่มเลื่อมใสเลย ท่านจัดเตรียมอาหารไว้มาก ขอให้ภิกษุทั้งหลายรับให้พอเถอะ ซึ่งภิกษุทั้งหลายก็บอกว่า ที่พวกท่านขอรับแต่น้อยไม่ใช่เพราะเหตุนี้ แต่เพราะเหตุว่าได้รับถวายยาคุที่เข้มข้นและขนมปรุงด้วยน้ำหวานแต่เช้า

เมื่อได้ฟังอย่างนั้นแล้วแทนที่จะเป็นโยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาอย่างแยบคาย มหาอำมาตย์ผู้นั้นก็กลับพิจารณาอย่างไม่แยบคาย คือ

มหาอำมาตย์ผู้เริ่มเลื่อมใส นั้น โกรธ พังโทษ ตีเตียน โพนทะนา (กล่าวดัง ๆ) ว่า ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลาย อันกระผมนิมนต์แล้วจึงได้ฉันยาคุที่เข้มข้นของผู้อื่นเล่า



นอกจากนั้น ท่านยังเอาอาหารที่ได้จัดเตรียมไว้ใส่ในบาตรของภิกษุทั้งหลายจนเต็ม และกล่าวว่า

ท่านจะฉันทก็ได้ จะนำกลับไปก็ได้

คือ กระทำด้วยความโกรธ เมื่อได้จัดเตรียมอาหารแล้วต้องถวายเป็นแล้วแต่ว่าพระภิกษุจะฉันทหรือว่าจะนำกลับไปก็ได้

ต่อจากนั้นท่านได้อังคาสพระผู้มีพระภาคด้วยมือของตน จนยังพระผู้มีพระภาคผู้เสวยเสร็จแล้ว และพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงแก้มหาอำมาตย์ผู้เริ่มเลื่อมใสนั้นให้เห็นแจ้ง สมาทาน อัจฉาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว ทรงลุกจากที่ประทับเสด็จกลับ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จกลับไม่ทันนาน มหาอำมาตย์ผู้เริ่มเลื่อมใสนั้นได้บังเกิดความรำคาญและความเดือดร้อนใจว่า ไม่ใช่ลาภของเราหนอ ลาภของเราไม่มีหนอ เราได้ชั่วแล้วหนอ เราไม่ได้ดีแล้วหนอ เพราะเราโกรธ ไม่พอใจ เพิ่งจะหาโทษให้ ได้บรรจุน้ำบาตรของภิกษุทั้งหลายเต็ม พลางกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจะฉันทก็ได้ นำกลับไปก็ได้ อะไรหนอแลเราสร้างสมมาก คือ บุญหรือบาป

เมื่อท่านเกิดความเดือดร้อนใจอย่างนี้ ท่านก็ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลให้ทรงทราบ และกราบทูลถามข้อสงสัยของท่าน ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า

อาวุโส ท่านนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อเจริญบุญกุศลและปติปราโมทย์ด้วยทานอันเลิศใด ท่านชื่อว่าสร้างสมบุญไว้มากเพราะทานอันเลิศนั้นเมล็ดข้าวสุกเมล็ดหนึ่ง ๆ ของท่าน อันภิกษุรูปหนึ่ง ๆ ผู้เลิศด้วยคุณสมบัติอันใดรับไปแล้ว ท่านชื่อว่าสร้างสมบุญไว้มากเพราะภิกษุผู้เลิศด้วยคุณสมบัติอันนั้น สวรรค์เป็นอันท่านปรารถนาไว้แล้ว

ลำดับนั้น มหาอำมาตย์ผู้เริ่มเลื่อมใสนั้นได้ทราบว่า เป็นลาภของตน ตนได้ดีแล้ว บุญมากอันตนสร้างสมไว้แล้ว สวรรค์อันตนปรารถนาไว้แล้ว ก็ร่าเริง ดีใจ ลุกจากที่นั่งถวายเป็นบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณ กลับไป



เพราะฉะนั้น เวลาที่จะทำกุศลแต่ละครั้ง และมีปัจจัยให้เกิดความกังวล แม้ในเรื่องของกุศลนั้น ๆ ก็ควรทราบว่า กุศลที่ได้ทำแล้วมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะว่าสามารถกระทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้ แม้จะมีอกุศลเกิดคันบ้าง แทรกบ้าง แต่เมื่อเทียบกับกุศลแล้ว กุศलय่อมมีมากกว่า แม้แต่ชั่ววูบเสียดหนึ่ง ๆ ที่ถวายเป็นปัจจัยทำให้ได้รับผลมาก

ถ. เรื่องกล่าวโทษหรือพูดพาดพิงถึงบุคคลอื่น กระผมรู้สึกว่าเป็นคนขี้บ่น และเสียใจอยู่บ่อย ๆ แต่ก็อดไม่ได้ คือ มักจะพูดพาดพิงถึงบุคคลอื่นว่า คนนั้นควรจะเป็นอย่างนี้ คนนี้ควรจะเป็นอย่างนั้น สาเหตุหนึ่งก็เพราะว่า กระผมเองฟังอาจารย์ รู้สึกว่ายากจริง ๆ กว่าที่จะเข้าใจ และเมื่อเข้าใจแล้วรู้สึกว่ามีประโยชน์จริง ๆ จึงอยากให้คนอื่นซึ่งเขายังหลง ยังเข้าใจผิดอยู่ ได้เข้าใจบ้าง ความในใจมีอยู่แค่นี้ แต่ก็ไม่สามารถช่วยเหลืออะไรกันได้ ก็มักจะพูดพาดพิงถึงเขาอยู่บ่อย ๆ ซึ่งเป็นอกุศลอยู่เรื่อย ๆ ผมเห็นโทษว่าเป็นของไม่ดี ฉะนั้น มีวิธีการอย่างไรที่จะขจัดปัดเป่าความคิดเช่นนี้ให้เบาบางลงไปบ้าง

สุ. ทางเดียว คือ สติเกิดขึ้นพิจารณาลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้น แต่การพูดถึงบุคคลอื่น ไม่จำเป็นต้องเป็นอกุศลเสมอไป พูดถึงเพื่อหาทางเกื้อกูลบุคคลนั้นก็ได้ แต่ถ้ามุ่งที่จะติเตียนอย่างเดียว ขณะนั้นก็เป็นอกุศล

ถ้าพูดถึงอกุศลของใครแม้ของตนเองเพื่อที่จะให้ระลึกได้ และหาทางเกื้อกูลบุคคลอื่น หรือแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น ย่อมเป็นกุศล ไม่ใช่ว่าการพูดถึงบุคคลอื่นต้องเป็นอกุศลเสมอไป แล้วแต่จิตในขณะนั้น

ผู้ฟัง พระไตรปิฎก อภิธรรมปิฎกเล่มที่ ๓๖ แสดงไว้ว่า ถ้าเราติบุคคลที่ควรติ สรรเสริญบุคคลที่ควรสรรเสริญ พระพุทธเจ้าบอกทำได้

สุ. ถ้าติบุคคลที่ควรติด้วยกุศลจิตเพื่อที่จะให้เขารู้ว่า สิ่งที่เขาทำนั้นไม่ถูกต้อง ขณะนั้นควรติ ด้วยกุศลจิตที่ต้องการให้เขารู้

ผู้ฟัง เพราะฉะนั้น ถ้าจะติ ก็ควรติดด้วยจิตที่เป็นกุศล และเพื่อให้เขาเข้าใจธรรมได้ดีขึ้น



ส. ข้อสำคัญที่สุด ต้องเป็นผู้ตรง เพราะว่าแต่ละคนอาจจะไม่เห็นอกุศลของตนเอง แต่เห็นอกุศลของคนอื่นง่ายกว่า เพราะฉะนั้น การเป็นผู้ตรง คือ ไม่ว่าจะ เป็นเราหรือเป็นเขา อกุศลต้องเป็นอกุศล ถ้าเขาฟังเรื่องของอกุศลธรรมและพิจารณา รู้ว่า แม้เขาเองก็มีอกุศลธรรมนั้น เขาก็ควรที่จะระลึกได้ว่า เขาควรจะแก้ไข ไม่ใช่ว่า ไม่ควรพูดเลย แต่ควรเป็นไปในทางสร้างสรรค์ หรือในทางที่ทำให้เกิดกุศล เกื้อกูลให้ เขารู้จักตนเองเพื่อจะได้แก้ไข

ข้อที่ควรพิจารณา คือ ปลိโพธ หรือความกังวลต่าง ๆ ไม่ใช่กุกกุจจะ แต่เป็น ลักษณะของโทสมูลจิต

กุกกุจจะ คือ ความเดือดร้อนใจในอกุศลที่ได้กระทำแล้ว หรือในกุศลที่ยังไม่ได้ กระทำ แต่ถ้าจะกระทำกุศลและกังวลเรื่องของกุศล ขณะนั้นเป็นสภาพลักษณะของ โทสมูลจิต ไม่ใช่กุกกุจจะ

มโนรทปฺรณฺธิ อรรทกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต มีข้อความว่า

ความเดือดร้อนใจของบุคคลผู้มีความดีอันตนมิได้กระทำแล้ว และความชั่วอัน ตนกระทำแล้ว เพราะความเดือดร้อนนั้น ชื่อว่ากุกกุจจะ

เพราะฉะนั้น เมื่อคิดจะทำบุญ ไม่ใช่ไม่ทำ แต่อดกังวลใจไม่ได้ ขณะที่กังวลใจ เป็นโทสมูลจิต ซึ่งไม่ได้ประกอบด้วยกุกกุจจะ

สำหรับปลิโพธ ๑๐ คือ ความกังวล ๑๐ ซึ่งไม่ใช่กุกกุจจะ คือ

๑. อวาสปลิโพธ ความกังวลในที่อยู่อาศัย ไม่ว่าจะซ่อมแซมบ้าน หรือทำ ความสะอาดบ้านต่าง ๆ ขณะนั้นเป็นลักษณะของโทสมูลจิต ถ้าเป็นความรู้สึก ไม่สบายใจ

๒. กุลปลิโพธ ความกังวลในเรื่องของวงศ์ตระกูล ขณะนั้นไม่ใช่กุกกุจจะ

๓. ลาภปลิโพธ ความกังวลในลาภ คือ บัณฑิต ๔ ก็ไม่ใช่กุกกุจจะ

๔. คนปลิโพธ ความกังวลในหมู่คณะ ในพวก ที่ศึกษาร่วมกัน ในการเรียน ในการสอน เป็นต้น ก็ไม่ใช่กุกกุจจะ



๕. กรรมปลিপโพ ความกังวลในการทำงาน ทุกคนที่ทำงานก็ย่อมห่วงกังวลว่าอะไรทำแล้ว อะไรยังไม่ได้ทำ ซึ่งจะต้องรู้ว่า อะไรต้องทำก่อน อะไรต้องทำหลัง และต้องบอกคนอื่นว่าอย่างไร ทั้งหมดนี้ก็ไม่ใช่มกุกุจะ

๖. อัทธานปลিপโพ ความกังวลในการเดินทางไกล ซึ่งชื่อว่าจิตคิดจะไป ย่อมบรรเทาได้ยาก นี่เป็นความกังวลในชีวิตของแต่ละบุคคล ถ้าพิจารณาชีวิตของเด็ก ๆ จนกระทั่งคนที่สูงอายุ อาจมีความคิดที่จะออกจากบ้านโดยเหตุหนึ่งเหตุใดก็ตาม สำหรับปัญหาของเด็ก ๆ ถ้าเป็นครอบครัวซึ่งอาจจะไม่มีแม่ หรือมีความยุ่งยากลำบากในบ้าน ก็ย่อมคิดจะออกจากบ้านบ่อย ๆ นั่นก็เป็นการเดินทางไกลได้เหมือนกัน หรือผู้ที่สูงอายุมีปัญหาในเรื่องของบ้าน ก็อาจคิดที่จะออกจากบ้านหรือเดินทางไกลไป นั่นก็เป็นเรื่องที่ไม่ใช่มกุกุจะ

๗. ญาติปลিপโพ ความกังวลเกี่ยวกับญาติ เช่น อาจมีญาติป่วยไข้ที่จะต้องดูแลรักษา หรือหน้าที่ของบุตรก็จะต้องปรนนิบัติรับใช้มารดาบิดา ทำทุกสิ่งทุกประการที่ท่านต้องการ แม้วามารดาบิดาจะตั้งอยู่ในฐานะแห่งความเป็นพระราชา ถ้ามารดาบิดายังปรารถนาการบำรุงจากบุตร บุตรก็ควรทำ หรือในเรื่องของวงศ์ญาติญาติที่จะต้องเกื้อกูลกันในเรื่องเงินทองทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ก็จะต้องเกื้อกูลโดยการให้ยืม ซึ่งข้อความที่ควรจะต้องเกื้อกูลญาติที่แสดงไว้ คือ ถ้ามายหลังได้คืน ก็พึงรับ แต่ถ้าไม่ได้คืน ก็ไม่พึงทวง นี่เป็นสิ่งที่ต้องเกื้อกูลญาติ

๘. อาพาธปลิปโพ ความกังวลในเรื่องของโรคภัย ซึ่งไม่ใช่มกุกุจะ แต่เป็นโทสมูลจิต บางคนก็กังวลล่วงหน้าว่า พรุ่งนี้จะนอนไม่หลับ หรือว่าคืนนี้จะนอนไม่หลับ จะต้องเดินทาง ถ้านอนไม่หลับร่างกายคงจะอ่อนเพลีย หรืออะไรต่าง ๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความกังวล ซึ่งเป็นอาพาธปลิปโพ

ถ้าไม่หลับ ก็เจริญสติปัฏฐาน เป็นผู้ตื่นด้วยปัญญา อย่างที่ข้อความบางตอนแสดงว่า แม้ว่าเลือดเนื้อกระดูกจะเหือดแห้งไป ก็ควรสะสมอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม นั่นเป็นสิ่งที่ควรกระทำ แต่ที่ทำไม่ได้ก็เพราะหลับ ถ้าไม่หลับก็ทำ



เพราะฉะนั้น ไม่น่าวิตกกังวลเลย แต่ก็ยังมีอาพาธปฺลิโพธ กังวลแม้แต่ในการนอน ไม่หลับ และกังวลล่วงหน้าด้วย ซึ่งขณะนั้นไม่ใช่ทุกข์จะ แต่เป็นโทสมูลจิต

๙. *คันถปฺลิโพธ* กังวลในการศึกษาปริยัติ ซึ่งบางคนถามว่า ศึกษาเท่าไรจึงจะเริ่มเจริญสติปัฏฐานได้ คือ คิดว่าเท่าที่ได้รับฟังเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังไม่พอ จะต้องศึกษาให้จบปริเฉทต่าง ๆ หรือคัมภีร์ต่าง ๆ ก่อน นี่เป็นคันถปฺลิโพธ คือ เป็นความกังวลซึ่งกันปัญญาที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและศึกษาจนกว่าจะรู้ ไม่ต้องรออะไรเลย ไม่ต้องกังวลอะไรเลย แต่แม้กระนั้นความกังวลในสิ่งต่าง ๆ แม้แต่ในเรื่องของการศึกษาก็ยังมีได้ ทำให้กั้นการเจริญสติปัฏฐาน เพราะเข้าใจผิดว่า จะต้องจบถึงปริเฉทสูง ๆ หรือต้องศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ ให้จบก่อน ซึ่งความจริงไม่ใช่อย่างนั้น

การศึกษาทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อสตรระลึกและปัญญาน้อมศึกษาจนกว่าจะรู้ชัดจริง ๆ ตามธรรมที่ได้ยินได้ฟัง เพราะว่าธรรมทั้งหมดไม่พ้น สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพียงระลึกอย่างนี้จะทำให้ศึกษาว่า ทางตาที่กำลังเห็นเป็นอนัตตาอย่างไร และการศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ ก็เพื่อให้เข้าใจจริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาเป็นอนัตตาอย่างไร

๑๐. *อิทธิปฺลิโพธ* เป็นความกังวลในการเจริญอิทธิต่าง ๆ ซึ่งอิทธิปฺลิโพธอย่างเดียวนั้นที่เป็นเครื่องกั้นการเจริญวิปัสสนา แต่ปฺลิโพธอื่น ๙ อย่างนั้นเป็นเครื่องกั้นการเจริญสมณะ

ทั้งหมดที่เป็นไปในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นอกุศลประเภทใดก็ตาม ทั้ง โลกมูลจิต โทสมูลจิต ซึ่งเกิดร่วมกับอกุศลเจตสิกทั้งหลายนั้น เพราะความไม่รู้ เป็นเหตุทำให้สงสัยว่า ธรรมใดเป็นเหตุ ธรรมใดเป็นผล แม้ในการที่จะทำกุศล ก็เป็นไปด้วยความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่เพียงแต่อกุศลเท่านั้นที่เกิดขึ้น เพราะมีอวิชชาหรือความไม่รู้เป็นปัจจัย แต่กุศลใด ๆ ที่ทำ ผู้ที่ได้ฟังเรื่องของสติปัฏฐานย่อมรู้ว่า แม้กุศลนั้น ๆ ก็ย่อมกระทำโดยที่ยังไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ



เช่น การให้ทาน การรักษาศีล ไม่ใช่ว่าในขณะที่นั้นจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงในความเป็นอนัตตา หรือรู้เหตุรู้ผลของกุศลนั้น ๆ เช่น มหาอำมาตย์ผู้เริ่มเลื่อมใส แม้ได้ทำกุศลแล้วก็ยังเกิดความสงสัยว่า กุศลที่ทำนั้นจะให้ผลเป็นกุศลหรือไม่ เพราะว่าท่านทำไปด้วยความโกรธในขณะที่ใส่อาหารในบาตร และได้กล่าววาทะที่ไม่สมควร

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ จะเห็นอวิชชาหรือความไม่รู้ซึ่งเป็นเหตุของอกุศลในวันหนึ่ง ๆ ได้ เช่น บางคนอาจจะรู้สึกไม่สบายใจ หรือเจ็บช้ำน้ำใจ เมื่อเห็นคนอื่นไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่มีเมตตา เป็นไปได้ไหม

คือ ในเรื่องของกุศลมีหลายอย่าง เวลาที่เห็นคนอื่นทำกุศลก็ดีใจอนุโมทนาด้วย เป็นกุศลในขณะนั้น แต่เวลาที่เห็นอกุศลของคนอื่น เช่น ความไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การไม่สงเคราะห์คนอื่น หรือแม้การไม่ปฏิสังขาร ก็มีความรู้สึกเจ็บหรือช้ำใจ ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่อกุศลของตนเอง เป็นอกุศลของคนอื่น แต่ทำไมมีความรู้สึกอย่างนั้น เป็นการขาดการระลึกรู้ลักษณะสภาพจิตจึงไม่รู้ ว่า แม้ในขณะนั้นก็เป็นอกุศล

ผู้ที่ปกติมีเมตตา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีปกติปฏิสังขาร ลองคิดถึงจิตใจของคนนั้นว่า เวลาที่เห็นคนอื่นไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ปฏิสังขาร ขณะนั้นใจของคนปกติมีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะรู้สึกอย่างไร

บางคนก็ดี คือ ไม่หวั่นไหว แต่บางคนรู้สึกเหมือนกับเจ็บหรือช้ำใจที่ทำไมคนอื่นไม่สามารถจะเมตตา หรือไม่สามารถเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือไม่สามารถปฏิสังขารได้ ขณะนั้นถ้าเป็นผู้ที่มีสติระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตที่กำลังรู้สึกเหมือนเจ็บหรือช้ำใจจะรู้ได้ว่า เป็นเพราะอวิชชา ความไม่รู้ของตนเองว่า ขณะนั้นเป็นอกุศลอย่างบางเบาแล้ว ไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้ใครเลยทั้งกาย วาจา เพียงแต่เกิดความรู้สึกเจ็บหรือช้ำใจ ไม่สบายใจที่เห็นคนอื่นเป็นอย่างนั้น ก็เป็นอกุศล





๑๔๐๗

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘



เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ตรงและละเอียดที่จะรู้ว่า ขณะนั้นขาดปัญญาที่รู้ก็มีมัสสกตา คือ ทุกคนไม่เหมือนกัน แต่ละคนสะสมมาต่างกันจริง ๆ บางคนไม่มีปฏิสันถารเพราะสะสมมาที่จะเป็นอย่างนั้น ถ้าพิจารณาอย่างนั้น สติเกิดอย่างนั้น ระลึกได้อย่างนั้น รู้ในเรื่องกรรมอย่างนั้น ในเรื่องการสะสมอย่างนั้น ขณะนั้นจะบรรเทาความรู้สึกเจ็บหรือซ้ำใจ แต่ถ้าระลึกไม่ได้ เมื่อเห็นความไม่เอื้อเพื่อ ความไม่เมตตาของคนอื่น อกุศลที่สะสมมาย่อมทำให้มีความรู้สึกไม่สบายใจได้

และเมื่อพิจารณาแล้วย่อมเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นอกุศลประเภทไหนก็ตามที่เกิดขึ้น ย่อมเกิดจากอวิชชาทั้งสิ้น

บางคนได้รับการขอร้องจากคนอื่นให้ทำกิจธุระเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มีเมตตาทำให้ แต่คนอื่นที่เห็นบอกว่า ทำไมต้องทำให้ ให้เขาทำเอง

อโยนิโสมนสิการ กับโยนิโสมนสิการ ย่อมต่างกัน ไซ้ใหม่ ผู้ที่มีโยนิโสมนสิการ ย่อมพร้อมที่จะช่วยคนอื่นได้บ่อย ๆ เนือง ๆ เป็นเรื่องธรรมดาเป็นเรื่องปกติที่จะสงเคราะห์คนอื่น เพราะคนอื่นอาจจะมีธุระมาก ตนเองมีเวลาพอ แต่ถ้าเป็นอโยนิโสมนสิการ ทำไมไม่ให้เขาทำเอง ถ้าเขาต้องการจริง ๆ เขาต้องทำได้ ทำไมต้องรบกวนคนอื่นทำให้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า กาย วาจา ที่แต่ละคนทำ หรือกล่าว หรือคิด ย่อมเป็นไปตามโยนิโสมนสิการ หรืออโยนิโสมนสิการ

ตอนที่ไปเชียงใหม่เมื่ออาทิตย์ที่แล้วมีผู้ถามว่า รู้สึกอย่างไรกับพระภิกษุที่ท่านไปหอย ถ้าเป็นโยนิโสมนสิการจริง ๆ ทุกคนที่ไม่รู้ย่อมทำไปตามความไม่รู้ ถ้ารู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรยอมไม่ทำ แต่สิ่งใดที่ไม่ควรและทำก็เพราะว่าคนนั้นไม่รู้ เมื่อเป็นผู้ที่ไม่รู้ก็ทำสิ่งที่ไม่รู้ ก็ไม่ควรเดือดร้อนกับความไม่รู้ที่ทำให้คนนั้นทำสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับโยนิโสมนสิการและอโยนิโสมนสิการ



ไม่ว่าจะเห็นสิ่งใด หรือได้ยินสิ่งใดก็ตาม พิจารณาจิตว่า ขณะนั้นเป็น โยนิโสมนสิการหรือเปล่า พิจารณาด้วยความแยบคายจริง ๆ ที่将会有ความเข้าใจ มีความเห็นใจ มีความคิดที่เป็นกุศลที่จะก่อคุณแทนที่จะเห็นแต่ความผิดว่า เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ หรือไม่เหมาะสม เพราะว่าทุกคนย่อมกระทำการสิ่งที่ไม่ควรและไม่เหมาะสมเพราะอวิชชาทั้งนั้น ถ้าเป็นวิชชาจะไม่ทำอย่างนั้นเลย เมื่อเป็นอวิชชา ย่อมทำทุกอย่างที่ไม่ถูก เพราะฉะนั้น ทางแก้ คือ ควรให้ทุกคนเกิดวิชชา มีความเข้าใจถูก เพื่อจะได้มีกายวาจาและใจที่ถูกต้อง แทนที่จะโกรธ เป็นโทสะ หรือกล่าวคำใด ๆ ก็ตามที่จะทำให้เกิดทุกข์จะในภายหลัง

ขุททกนิกาย วิสดีนินิบาตชาดก โสมนัสชาดก ข้อ ๒๑๗๕ มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า ควรพิจารณาก่อนทำ

ข้อความมีว่า

กรรมที่บุคคลใดไม่พิจารณาให้ถ่วงเสียก่อนแล้วทำลงไป ผลชั่วร้ายย่อมมีแก่บุคคลนั้นเหมือนความวิบัติแห่งยาแก้โรค ฉะนั้น ส่วนกรรมที่บุคคลใดพิจารณาถ่วงก่อนแล้วทำลงไป ผลอันเจริญก็ย่อมมีแก่บุคคลนั้นเหมือนความถึงพร้อมแห่งยาแก้โรค ฉะนั้น

คฤหัสถ์ผู้บริโภคมาก เป็นคนเกียจคร้าน ไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวม ไม่งาม พระราชาไม่ทรงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วทำลงไป ไม่ดี บัณฑิตมีความโกรธเป็นเจ้าเรือน ก็ไม่ดี

... กรรมที่ทำด้วยความรีบร้อนย่อมให้เดือดร้อน อนึ่ง ความตั้งตนไว้โดยชอบ และประโยชน์ของนรชน ย่อมไม่ตามเดือดร้อนในภายหลัง

แท้จริง ชนเหล่าใดจำแนก แจกแจง (เลือกเฟ้น) แล้วกระทำการทั้งหลายที่ไม่ตามเดือดร้อนภายหลังในโลก กรรมของชนเหล่านั้น ท่านผู้รู้สรรเสริญ มีความสุขเป็นกำไร

นี่เป็นการเตือนให้เป็นผู้ที่มีกายวาจาที่ต้องพิจารณาสภาพของจิตจริง ๆ และรู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดควรก็กระทำ จะไม่กระทำการสิ่งที่ไม่ถูกไม่ควร เพราะว่า



กรรมใดก็ตามที่บุคคลใดไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนเสียก่อนแล้วทำไป ผลชั่วร้ายย่อมมีแก่บุคคลนั้นเหมือนความวิบัติแห่งยาแก้โรค

ยาไม่รักษาโรคได้ทุกชนิด เพราะว่าบางชนิดก็ไม่ถูกกับโรค หรือว่าถ้าใช้ผิดก็เป็นโทษ เพราะฉะนั้น การกระทำใด ๆ ซึ่งอาจจะคิดว่าถูกต้องในขณะนั้น แต่ถ้าพิจารณาให้ดี ๆ คิดว่าไม่ถูกไม่ควรเพราะว่าเป็นการกระทำด้วยอกุศล ก็ไม่ทำสิ่งนั้น และทำสิ่งที่เป็นกุศล ก็ย่อมดีกว่า เช่น เข้าใจในความไม่รู้ของคนที่ทำผิด และแก้อกุศลโดยให้เขาเกิดปัญญา ดีกว่าจะไม่แก้อกุศลให้เกิดปัญญา แต่บอกว่าเป็นการกระทำที่ผิดและติเตียน

ส่วนกรรมที่บุคคลใดพิจารณาถี่ถ้วนก่อนแล้วทำลงไป ผลอันเจริญย่อมมีแก่บุคคลนั้นเหมือนความถึงพร้อมแห่งยาแก้โรค ฉะนั้น

อกุศลธรรมที่ได้กล่าวถึงแล้วทั้งหมดมาจากอวิชชา ความไม่รู้ เป็นโมหเจตสิก ซึ่งในประเภทของอกุศลกรรม ๘ กอง โมหเจตสิกเป็นอกุศลธรรม ๗ ประเภท คือ เป็นอาสวะ โสมะ โยคะ นิเวรณํ สังโยชน์ อนุสัย และกิเลส

มากทีเดียวเมื่อคิดถึงหน้าที่การงานของโมหเจตสิก หรืออวิชชา ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้แจ้งในอริยสัจธรรม เพราะว่าอกุศลใด ๆ ก็ตามที่จะปราศจากอวิชชา หรือโมหเจตสิก ไม่มีเลย

สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา ปฏิจจสมุปบาทวิภังคนิทเทส แสดงลักษณะของโมหะ คือ

อญาณลักขณา มีความไม่รู้เป็นลักษณะ

สัมโมหนรสสา มีความหลงพร้อมเป็นรสะ คือ เป็นกิจ

ฉาตณปัจจุပ္ปฏฐานา มีการปกปิดสภาวะแห่งอารมณ์เป็นปัจจุပ္ปฏฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

อาสวปทัญฐานา มีอาสวะเป็นปทัญฐาน

อิกนัยหนึ่งที่ได้แสดงไว้ในที่อื่น ลักษณะของโมหะ คือ

อญาณลักขณเณ มีการไม่รู้ คือ ไม่รู้อริยสัจเป็นลักษณะ



อาร์มมณสภาวัจฉาทนโรโส มีการปกปิดสภาวะแห่งอารมณ์เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

อันธการปัจจุภูฐานโน มีความมืดมนเป็นอาการปรากฏ

อโยนิโสมนสิการปทัฏฐานโน มีการไม่พิจารณาโดยแยบคายเป็นเหตุใกล้

อีกนัยหนึ่ง

อัญญสาลินี พรธนาอกุศลบทภาชนียะ แสดงลักษณะของโมหะ ดังนี้

จิตตัสสะ อันธวาลักขणे อัญญาณลักขणे วา มีความมืดมนแห่งจิตเป็น ลักษณะ หรือมีความไม่รู้เป็นลักษณะ

อสมฺปฏิเวธโรโส อาร์มมณสภาวัจฉาทนโรโส วา มีความไม่แทงตลอดเป็นรสะ หรือมีความปกปิดสภาวะแห่งอารมณ์เป็นรสะ

อสมฺมาปฏิบัติปัจจุภูฐานโน อันธการปัจจุภูฐานโน วา มีความไม่ปฏิบัติชอบ เป็นปัจจุภูฐาน หรือมีอันธการ คือ มืดมน เป็นปัจจุภูฐาน

อโยนิโสมนสิการปทัฏฐานโน มีการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย เป็นปทัฏฐาน

พึงเห็นว่าเป็นมูลแห่งอกุศลทั้งปวง

ขณะนี้หรือเปล่า ข้อสำคัญที่สุดที่จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรม คือ ไม่ว่าจะได้ยินได้ฟังเรื่องของอะไร จะต้องพิจารณาตามความเป็นจริงว่า ขณะนี้มีอวิชชาหรือเปล่า ถ้าไม่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ย่อมยากที่จะรู้ลักษณะของอวิชชา อาจจะไม่รู้ว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล แต่ถ้ายังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติตามความเป็นจริง ย่อมเชื่อว่ายังมีอวิชชาอยู่

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค คิณฺชกาวสเถสุตฺต ข้อ ๓๖๑ มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระตำหนักที่สร้างด้วยอิฐ ใกล้หมู่บ้านของ พระญาติ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย

ข้อ ๓๖๓

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



ดูกร กัจจანะ ธาตุคืออวิชชา^๑นี้เป็นธาตุใหญ่แล ดูกร กัจจანะ สัญญา
ที่เลว ทิฏฐิ^๒ที่เลว วิตก^๓ที่เลว เจตนา^๔ที่เลว ความปรารถนา^๕ที่เลว ความตั้งใจ^๖ที่เลว
บุคคล^๗ที่เลว วาจา^๘ที่เลว บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ^๙ที่เลว บุคคล^{๑๐}ที่เลวนั้นย่อมบอก
ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่น
ซึ่งธรรม^{๑๑}ที่เลว เรากล่าวว่า อุปบัติ^{๑๒}ของบุคคล^{๑๓}ที่เลวนั้น ย่อมเลว

ผู้^{๑๔}ที่เลว คือ ผู้ที่มีอกุศลจิต อกุศลจิตเกิดขึ้นในขณะใด เป็นผู้เลวในขณะนั้น

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร กัจจანะ สัญญา^{๑๕}ที่ปานกลาง ทิฏฐิ^{๑๖}ที่ปานกลาง วิตก^{๑๗}ที่ปานกลาง
เจตนา^{๑๘}ที่ปานกลาง ความปรารถนา^{๑๙}ที่ปานกลาง ความตั้งใจ^{๒๐}ที่ปานกลาง บุคคล^{๒๑}ที่
ปานกลาง วาจา^{๒๒}ที่ปานกลาง บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ^{๒๓}ที่ปานกลาง บุคคล^{๒๔}ที่
ปานกลางนั้นย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย
ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่นซึ่งธรรม^{๒๕}ที่ปานกลาง เรากล่าวว่า อุปบัติ^{๒๖}ของบุคคล^{๒๗}ที่
ปานกลางนั้น เป็นปานกลาง

ธรรม^{๒๘}ที่เป็นธรรมปานกลางทั้งหมดซึ่งทำให้เป็นบุคคล^{๒๙}ที่ปานกลาง คือ
โลกียกุศล^{๓๐}ทั้งหมด เป็นธรรม^{๓๑}ที่ปานกลาง

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร กัจจანะ สัญญา^{๓๒}ที่ประณีต ทิฏฐิ^{๓๓}ที่ประณีต วิตก^{๓๔}ที่ประณีต เจตนา^{๓๕}ที่
ประณีต ความปรารถนา^{๓๖}ที่ประณีต ความตั้งใจ^{๓๗}ที่ประณีต บุคคล^{๓๘}ที่ประณีต วาจา^{๓๙}ที่
ประณีต บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ^{๔๐}ที่ประณีต บุคคล^{๔๑}ที่ประณีตนั้นย่อมบอก
ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่นซึ่ง
ธรรม^{๔๒}ที่ประณีต เรากล่าวว่า อุปบัติ^{๔๓}ของบุคคล^{๔๔}ที่ประณีตนั้น ย่อมประณีต ฯ



บุคคลที่ประณีต ได้แก่ โลกุตตรธรรม โลกุตตรกุศล โลกุตตรวิบาก และนิพพาน เป็นธรรมที่ประณีต

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดง ย่อมแสดงตามธรรมว่า บุคคลใดจัดเป็น บุคคลเลว คือ บุคคลที่สัญญาที่เลว ทิฏฐิคือความเห็นที่เลว วิตกคือความตรึกหรือ ความดำริที่เลว เจตนาคือความจงใจหรือความตั้งใจที่เลว ความปรารถนาที่เลว บุคคลที่เลว วาจาที่เลว บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่เลว บุคคลที่เลวนั้นย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่นซึ่ง ธรรมที่เลว

ถ้าเป็นผู้ที่มีอกุศล มีความเห็นผิด มีข้อปฏิบัติที่ผิด ย่อมบัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ตื่นซึ่งธรรมที่เลว เพราะอวิชชา สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร กัจจანะ ธาตุคืออวิชชา นี่ เป็นธาตุใหญ่แล

ถ้าไม่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ยากที่จะเข้าใจว่า อวิชชามากมาย สักแค่ไหน ขณะที่กำลังเห็นและไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง เพราะว่าอวิชชาปิดบังลักษณะของสภาพที่กำลังปรากฏ

อวิชชา ตรงกันข้ามกับปัญญา ไม่สามารถรู้ลักษณะที่แท้จริงของสิ่งที่กำลัง ปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสิ่งที่มีจริงที่ปรากฏเมื่อ กระทบกับจักขุปสาทซึ่งเล็กที่สุดที่อยู่กลางตา เมื่อกระทบแล้ว ก็ปรากฏเป็นโลกที่ กว้างใหญ่ เต็มไปด้วยสัตว์บุคคลต่าง ๆ

นี่คือหน้าที่ของอวิชชา คือ ปกปิดลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ แม้ว่า ตามความเป็นจริง มีใครบ้างที่ไม่รู้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ปรากฏเพียงเมื่อ กระทบกับจักขุปสาท ดูเป็นสิ่งที่ทุกคนเข้าใจดี เข้าใจตรง แต่ไม่รู้จริง ๆ อย่างนี้หรือ เปล่าว่า สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียง ของจริงที่กระทบจักขุปสาทและปรากฏ และดับ

นี่คืออวิชชา เป็นธาตุที่ปกปิดลักษณะของสภาพธรรม ทำให้ไม่เห็น สภาพธรรมตามความเป็นจริง ส่วนวิชชาหรือปัญญานั้นตรงกันข้าม เมื่อใดที่อบรม เจริญสติปัฏฐาน ปัญญาเจริญขึ้น โดยน้อมพิจารณาสิ่งที่กำลังปรากฏโดยไม่เปลี่ยน



สิ่งที่กำลังปรากฏก็กำลังปรากฏอย่างนี้เอง เพียงแต่ปัญญาเริ่มน้อมพิจารณาให้เข้าใจขึ้นจริง ๆ ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาท จนกระทั่งรู้ว่าเป็นสังขาร เป็นความจริง และระลึกบ่อย ๆ จนละคลายความยึดถือสิ่งที่กำลังปรากฏว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคลที่เที่ยง เพราะเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งต่างกับสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบกับทวารอื่น เช่น หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมในขั้นของการศึกษา และพิจารณา จะทำให้เห็นลักษณะของอวิชชาได้ว่า มีความไม่รู้เป็นลักษณะ มีความมืดของจิตหรือความไม่รู้นั่นเองเป็นลักษณะ เมื่อไม่รู้ก็ต้องมืด เพราะว่าไม่สามารถเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

สำหรับรสะ คือ กิจ ของอวิชชา ใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา ปฏิจจสมุปปาตวิภังคนิทเทส** แสดงว่า มีความหลงพร้อมเป็นรสะ คือ เป็นกิจ แต่ใน **อัญญสาลินี** มีความไม่แทงตลอดเป็นรสะ หรือมีความปกปิดสภาวะของอารมณ์เป็นรสะ ซึ่งมีความหมายเดียวกัน คือ เมื่อไม่รู้ลักษณะของอารมณ์ เป็นสภาพที่ปกปิดลักษณะของอารมณ์ ไม่ให้เห็นลักษณะของอารมณ์ตามความเป็นจริง ขณะนั้นก็มีความหลงพร้อม ทุกวัน ๆ ที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย

สำหรับปัจจุปัฏฐาน คือ อาการที่ปรากฏ ใน **อัญญสาลินี** แสดงว่า อสมมาปฏิบัติปัจจุปัฏฐานใน อันธการปัจจุปัฏฐานใน ว่า มีความไม่ปฏิบัติชอบเป็นปัจจุปัฏฐาน หรือมีอันธการ คือ มีดมน เป็นปัจจุปัฏฐาน คือ อาการที่ปรากฏ

ความไม่ปฏิบัติชอบนี้ ต้องทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการไม่ปฏิบัติชอบทางกาย เกิดขึ้นขณะใด ให้หยั่งลงไปถึงความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมแม้ที่เป็นกุศลหรืออกุศลในขณะนั้น เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้เป็นกายทุจริตหรือวาจาทุจริตได้ ในขณะที่คิดไม่ดีเป็นอกุศล ขณะนั้นถ้าเป็นผู้ที่ระลึกได้ย่อมรู้ว่า ขณะนั้นเป็นเพราะอวิชชา ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง





๑๔๐๘

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘



สังยุตตนิกาย นิทานวรรค หีนานิคมุตติสูตร ข้อ ๓๖๔ มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกันโดยธาตุเดียว คือ สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว ย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี ย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี

แม้ในอดีตกาล สัตว์ทั้งหลายก็ได้คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้วโดยธาตุเดียว คือ สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว ได้คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้วกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี ได้คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้วกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี

แม้ในอนาคตกาล สัตว์ทั้งหลายก็จะคบค้ากัน จักสมาคมกันโดยธาตุเดียว คือ สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว จักคบค้ากัน จักสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี จักคบค้ากัน จักสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี

แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกันโดยธาตุเดียว คือ สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอหยาศัยดี ฯ



การคบหาสมาคมเป็นไปตามธาตุ คือ จะพอใจคบกับบุคคลใดก็เป็นไปตามธาตุ ถ้าเป็นผู้ที่มีความเห็นผิด ก็คบหาสมาคมกันกับผู้ที่มีความเห็นผิด เพราะฉะนั้น การคบหาสมาคมเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้กุศลธรรมเจริญ หรืออกุศลธรรมเจริญ จะทำให้ความเห็นผิดเจริญ หรือจะทำให้ความเห็นถูกเจริญ จะทำให้ปัญญาเจริญ หรือจะทำให้วิชาเจริญ

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ข้อ ๓๕๗

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุรุษวางคบหาที่ไฟติดแล้วในป่าหญ้าแห้ง ถ้าหากเขาไม่รีบดับด้วยมือและเท้าไชร้ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย บรรดาที่อาศัยหญ้าและไม่อยู่ พึ่งถึงความพินาศ แม้ฉันใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่รีบละ ไม่รีบบรรเทา ไม่รีบทำให้สิ้นสุด ไม่รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศลสัญญาที่ก่อกรวนอันบังเกิดขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์นั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความอึดอัด คับแค้น เร่าร้อนในปัจจุบัน เบื้องหน้าแต่ภพเพราะกายแตก พึ่งหวังทุกติได้ ฯ

เป็นการเตือนให้ทุกคนเร่งรีบละหรือบรรเทาอกุศล อุปมาเหมือนกับคนที่วางคบหาที่ไฟติดแล้วในป่าหญ้าแห้ง ให้คิดถึงสภาพของอกุศลที่จะเจริญขึ้นเหมือนกองไฟที่จะเจริญขึ้นเมื่อเอาคบไฟที่ติดไฟวางไว้บนหญ้าแห้ง เพราะฉะนั้น ควรศึกษาธรรมเพื่อพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะละคลายความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้

ถ. บุคคลที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แบ่งเป็น ๔ จำพวก คือ อุกมภูติปัญญา วิปัญญาจิตปัญญา เนยยนบุคคล และปทปรมะ ผู้ที่เป็นปทปรมะ รู้แจ้งไม่ได้ หมายความว่าพวกนอกศาสนาด้วยหรือเปล่า

สุ. ไม่ว่าใครที่ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมในชาตินี้ เป็นปทปรมบุคคล

ถ. แม้แต่พวกเดียรถีย์ พวกนอกศาสนาทั้งหมด



ส. ใครก็ตาม แม้แต่ผู้ฟังพระธรรมมาก ศึกษาพระธรรมมาก พิจารณาพระธรรมมาก แสดงพระธรรมมาก พากเพียรที่จะอบรมเจริญสติปัฏฐาน แต่ไม่รู้แจ้ง อริยสัจธรรมในชาตินี้ ก็เป็นปทปรมบุคคล

ผู้ที่ เป็นเนยบุคคล คือ ผู้ที่ได้ฟังพระธรรม และพิจารณา ศึกษา ใคร่ครวญ อบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นเวลานานกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่สามารถรู้แจ้ง อริยสัจธรรมในชาตินี้ได้ จึงเป็นเนยบุคคล

แต่ถึงแม้จะฟัง พิจารณา และเข้าใจ แต่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ ฟัง หรือตามที่ได้พิจารณา ตามที่ได้เข้าใจ ก็ยังไม่เป็นเนยบุคคล เป็นผู้ที่สะสม ในการฟัง ในการพิจารณา มีเหตุมีปัจจัยให้สติระลึกได้ แต่เมื่อยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็ไม่ใช่เนยบุคคล

เพราะฉะนั้น การรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นสิ่งที่ยากจริง ๆ แต่สามารถพิจารณา จนกระทั่งสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และรู้ลักษณะของ สภาพธรรมได้เพิ่มขึ้น แม้ว่าจะค่อย ๆ เป็นไปทีละเล็กทีละน้อย เช่น ในเรื่องของ ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน และทางใจที่กำลังคิดนึกในขณะนี้ ควรที่สติจะ ระลึกได้จริง ๆ หลังจากที่ได้ฟังมานานในเรื่องของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ธาตุรู้ ที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา และลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ที่กำลังได้ยินเสียง ที่กำลังปรากฏทางหู

เมื่อได้ศึกษาวิธีจิตทางตา วิธีจิตทางใจซึ่งเป็นมโนทวารวิถี และ วิธีจิตทางหูซึ่งเป็นโสตทวารวิถีแล้ว จะเห็นความห่างไกลกันของจักขุวิญญาณซึ่งกำลัง เห็น และโสตวิญญาณซึ่งกำลังได้ยิน

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้เอง ขอให้พิจารณาให้เข้าจริง ๆ ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตาห่างหรือต่างกับเสียงและได้ยินที่กำลังได้ยินทางหู ในขั้นของความเข้าใจ และ ในขั้นที่กำลังระลึกขณะนี้ อาจจะระลึกทางตา และอาจจะระลึกทางหู จะเห็นได้ว่า คนละขณะจริง ๆ พร้อมกันไม่ได้ เมื่อระลึกทางตานิดหนึ่ง ก็ผ่านไป และระลึก ทางหู ก็ยังเห็นได้ว่าห่างกันจริง ๆ เพราะว่าไม่สามารถจะให้ต่อเนื่องกันได้



แต่แม้อย่างนั้น ในระหว่างจักขุทวารวิถีสอดส่องและโสททวารวิถีสอดส่อง มีภวังคจิตเกิดขึ้น หลังจากที่ยังจักขุทวารวิถีสอดส่อง เมื่อภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถีสอดส่องก็เกิดขึ้นอีก หลายวาระโดยที่มีภวังคจิตเกิดขึ้น และจึงจะเป็นโสททวารวิถีสอดส่องได้

เพราะฉะนั้น ประโยชน์ของการศึกษาเรื่องวิถีสอดส่อง เพื่อให้เข้าใจว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏเหมือนกัน แท้จริงแล้วเป็นสภาพธรรมที่เกิดต่างขณะกันมาก ซึ่งสติสามารถระลึกรู้จักจะแยกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเหมือนกันนี้ออกได้

ถ. สภาพรู้ ธาตุรู้ อารมณ์รู้ ทั้ง ๖ ทาง อาจารย์ได้พูดมามากแล้ว ฟังก็มาก อ่านก็มาก แต่ผู้ที่ยังไม่ได้ประจักษ์ คงจะพูดไม่ได้เหมือนอย่างผู้ที่ประจักษ์ อารมณ์รู้ สภาพรู้ ธาตุรู้ นี้ อาจารย์ช่วยให้ข้อสังเกตหรืออะไรซึ่งคงจะไม่ใช่เป็นวิธี เพื่อที่จะให้ชัดขึ้น

ส. เป็นสิ่งที่มีจริง แต่ถ้าสติไม่ระลึกรู้ ไม่สามารถแยกจากสิ่งที่เป็นรูปที่กำลังปรากฏได้ เช่น ทางตาในขณะนี้ มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาแน่นอน และย่อมมีธาตุรู้ สภาพรู้ที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาแน่นอน

โดยการศึกษาจริงๆ ว่าเป็นอย่างนั้น แต่เมื่อไรจะรู้จริงๆ ว่าเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ต้องเพราะสติเกิด ไม่หลงลืมที่จะน้อมพิจารณาว่า ขณะนี้มีสภาพรู้จริงๆ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏ เป็นแต่เพียงธาตุชนิดหนึ่ง เมื่อเป็นสิ่งที่ไม่ใช่รูปร่าง สันฐานต่าง ๆ จึงเป็นแต่เพียงอารมณ์หรือลักษณะรู้เท่านั้นเอง ต้องระลึกรู้ไปเรื่อย ๆ เท่านั้น และจะเห็นได้ว่า ที่ไม่สามารถรู้ถึงสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือสภาพรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ต่างกับขณะที่กำลังได้ยินเสียง เพราะว่ามโนทวารวิถีสอดส่องและภวังคจิตเกิดขึ้นอยู่หลายวาระ

ทุกคนศึกษาเรื่องมโนทวารวิถีสอดส่องก็เข้าใจว่า เมื่อจักขุทวารวิถีสอดส่อง ภวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิถีสอดส่องก็เกิดรับรู้รูปารมณ์หรือสิ่งที่ปรากฏทางตาต่อวาระหนึ่ง ภวังคจิตเกิดขึ้น และมโนทวารวิถีสอดส่องก็เกิดอีกเพื่อจะรู้ถึงรูปารมณ์ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาว่าเป็นสิ่งใด แสดงให้เห็นว่า มีจิตหลายขณะที่เป็นมโนทวารวิถีสอดส่องดูเหมือนหลบซ่อนอยู่



เพราะไม่ปรากฏทางตาเลย ในเมื่อทางตาก็เห็นติดต่อกันไป และทางหูก็ยังได้ยิน สลับกันไปด้วย เพราะฉะนั้น มโนทวารวิถีจึงดูเหมือนว่าหลบซ่อนอยู่ แต่ที่จริงว่า ขณะที่เห็นต่างกับขณะที่ได้ยิน และขณะที่เป็นทางทวารอื่น เช่น ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสจริง ๆ ก็ต่อเมื่อมโนทวารวิถีปรากฏ จึงแสดงว่า ลักษณะของรูปที่ปรากฏในขณะนี้ ไม่ใช่ในขณะเดียวกัน

เพราะฉะนั้น เมื่อระลึกลักษณะของนามธรรมจนกระทั่งรู้ในสภาพที่เป็น นามธรรม มโนทวารวิถีจึงรู้ลักษณะของนามธรรมนั้น และปรากฏลักษณะของ มโนทวารวิถีได้ เพราะชื่อนามธรรมไม่สามารถรู้ได้ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

เวลาที่กระทบสัมผัส มีลักษณะที่แข็งหรืออ่อนเป็นสิ่งที่ปรากฏทางกาย แต่สภาพรู้ไม่ใช่แข็งหรืออ่อน เพราะฉะนั้น การประจักษ์ลักษณะของธาตุรู้หรือเข้าใจ ลักษณะอาการของธาตุรู้ หรือธาตุรู้จะปรากฏได้จริง ๆ ก็ต่อเมื่อเป็นวิถีทางมโนทวาร

มโนทวารวิถีปรากฏเมื่อไร ลักษณะของธาตุรู้ก็ปรากฏเมื่อนั้น เพราะการที่จะรู้ ธาตุรู้ได้ ต้องเป็นโดยทางมโนทวารวิถี

ถ. ที่อาจารย์พูด ทำให้เพิ่มความเข้าใจ สภาพรู้ คือ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏ ทางตา คำพูดนี้ทำให้เกิดความเข้าใจเพิ่มขึ้น ถ้าได้ฟังมากขึ้นในเรื่องอย่างนี้ คงจะเป็น เหตุเป็นปัจจัยอย่างที่อาจารย์ว่า ต้องอบรมอีก อบรมไปเรื่อย ๆ ที่พูดแต่ละครั้งก็เพิ่มความเข้าใจ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ประจักษ์แล้ว

ส. ต้องเป็นการอบรมด้วยความอดทนจริง ๆ และต้องรู้ว่า ไม่พ้นจาก ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัสในขณะนี้ ทางใจที่กำลังคิดนึก ไม่ว่าจะป็นพระธรรม ทั้ง ๓ ปิฎก หรืออรรถกถาก็ตาม ก็เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกและศึกษา รู้ลักษณะของ สิ่งที่กำลังปรากฏ



แม้แต่ในการที่จะศึกษาเรื่องของอกุศลจิต ๑๒ ดวง โภสมุขจิต ๘ ดวง โทสมุขจิต ๒ ดวง มีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วยเท่าไร ก็จะต้องเพื่อให้ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และรู้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจจุดประสงค์จริง ๆ ว่า เพื่อให้สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และรู้ตามความเป็นจริง

ถ. ข้อความใน สังยุตตนิกาย มหาวรรค ที่ว่า อานาปานสติสมาธิ สติปัฏฐาน ๔ ที่เจริญดีแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นประโยชน์ ทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ อานาปานสติสมาธิที่ว่านี้ จะต่างกับอานาปานสติในมหาสติปัฏฐานอย่างไร

ส. ถ้าเป็นอานาปานสติสมาธิซึ่งเป็นสมถภาวนาอย่างเดียว สามารถทำให้บรรลุดังอุปนาสมาธิขั้นปัญจฌานได้ แต่ไม่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท จนกว่าสติปัฏฐานจะเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ และละคลายความเป็นตัวตน

เพราะว่าผู้ที่อบรมเจริญอานาปานสติสมาธิโดยนัยของสมถภาวนา มีความเป็นเราที่ได้ถึงปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน ไม่สามารถเห็นความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้ เพราะฉะนั้น ถ้าโดยนัยนั้น ไม่ได้มีอานิสงส์มาก ไม่ได้มีผลมากเหมือนกับเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แม้สติระลึกที่ลมหายใจ ก็ยังสามารถประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของลมหายใจได้

ถ. แต่ในที่นั้นใช้ศัพท์ว่า อานาปานสติสมาธิที่เจริญให้มากแล้ว ทำให้มากแล้ว

ส. เจริญให้มากแล้ว ทำให้มากแล้ว โดยสติปัฏฐาน

ถ. ไม่ใช่สมาธิล้วน ๆ ใช่ไหม

ส. แน่นนอน ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนาประเภทใดก็ตาม ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ไม่ทำให้มีอานิสงส์มากหรือมีผลมาก เพราะว่าจะไม่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท



เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมต้องสอดคล้องและเกื้อกูลกันจริง ๆ ไม่ว่าจะ
เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดในพระไตรปิฎก

นี่เป็นสิ่งที่ยาก และยิ่งทำให้เห็นอวิชชาว่ามากมายจริง ๆ แม้แต่การเข้าใจ
หนทางข้อปฏิบัติที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ถ้าเพียงฟังอย่างนี้และปฏิบัติอย่างนี้
โดยไม่ใช่ว่าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ย่อมไม่สามารถดับอวิชชาได้

ถ. คำว่า เจริญให้มาก ในที่นี้หมายความว่าอย่างไร

สุ. บ่อย ๆ เนือง ๆ จนกว่าจะมีกำลัง ถ้าสติระลึกรั้งแรกแล้ว ก็อาจจะ
หลงลืมสติไปอีกนานหลายวันหลายเดือนก็ได้ อย่างนั้นก็ยังไม่บ่อย เพราะฉะนั้น
จึงต้องบ่อยขึ้น ๆ

ถ้ายังมีความรู้สึกว่าจะทำ ข้อสำคัญ คือ มีความรู้สึกว่าจะทำ หรือคิดว่า
เป็นหนทางลัดจะทำให้ได้ผลเร็ว ก็พิจารณาดูว่า เป็นไปได้ไหม ในเมื่อวันหนึ่ง ๆ ที่
ผ่านมาเป็นผู้ที่หลงลืมสติมาก และวันดีคืนดีจะให้สติเกิดติดต่อกันเป็นชั่วโมงเป็นวัน ๆ
เป็นสิ่งที่ถูกต้องไหม และในขณะนั้นรู้อะไร ข้อสำคัญที่สุด คือ ขณะนั้นรู้อะไร เพราะ
ที่เข้าใจว่าทำแล้วได้ผลมาก และหมดเวลาที่ทำ อาจจะเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่ง หรือสอง
วันสองคืนก็แล้วแต่ ปัญญารู้อะไร

ปัญญาสามารถรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยตามปกติในขณะที่คิดว่า
ไม่ได้ทำ ได้ไหม อย่างเช่น ขณะนี้ ไม่ได้มีตัวตนที่ตั้งใจตั้งใจที่จะทำ แต่สติสามารถ
ระลึกรู้ในขณะนี้ และปัญญาสามารถรู้ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน
ในขณะนี้ได้ไหม ถ้ารู้ได้จึงจะเป็นปัญญา ถ้ารู้ไม่ได้ จะเพียรทำสักสองวัน สามเดือน
ก็ไม่สามารถรู้สภาพธรรมตามปกติที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยตามความเป็นจริงได้

คิดว่าต้องไปทำจึงจะรู้ แต่ไม่คิดว่า ปัญญาสามารถรู้สภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้น
ปรากฏในขณะนี้เพราะเหตุปัจจัยเมื่อไม่ได้ทำ ซึ่งเป็นหน้าที่ของมรรคมืดมัว ไม่ใช่เรา
เป็นหน้าที่ของสติที่จะระลึกรู้ได้ เป็นหน้าที่ของวิตกที่จะตรึกหรือจรดในอารมณ์
ให้ถูกต้องตามที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ใช่เราเมื่อได้ยินก็ท่องหรือคิดว่า ได้ยินเป็นนาม เสียง
เป็นรูป ถ้าเป็นในลักษณะนั้น ก็ไม่ใช่สัมมาสังกัปปะ



เพราะฉะนั้น เป็นหน้าที่ของสัมมามรรคที่จะเกิดขึ้นปฏิบัติกิจของสัมมามรรค
องค์นั้น ๆ ไม่ใช่เราจะทำ





๑๔๐๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔



ถ. เคยได้ยินเกี่ยวกับรสปรากฏ ผมก็ใส่ใจในรสและรู้ว่า ลักษณะของรส มีจริง และรสก็ปรากฏจริง รู้ว่าเป็นรสแน่ๆ แต่ไม่ได้เจาะจงหรือไม่ได้อะไรทั้งสิ้น รู้ว่า นี่คือรส เพราะว่ามีภาวใส่ใจพิจารณาในขณะที่รสปรากฏเป็นประจำ

ส. ก็เป็นสติที่กำลังระลึกลักษณะของรูปที่ปรากฏทางลิ้น ข้อสำคัญที่สุด ปัญญาจะเพิ่มขึ้นโดยลักษณะไหน เพราะว่ามีภาวระลึkB้างแล้ว แต่สังเกตตอนไหนว่าเป็นปัญญาที่เพิ่มขึ้น

ถ. ก็พิจารณาว่า รสทำไมปรากฏเฉพาะตรงลิ้นเท่านั้น ที่อื่นไม่ปรากฏ ทางริมฝีปากหรือทางอื่นรสไม่ปรากฏเลย ปรากฏเฉพาะที่ชีวหาปสาทส่วนนั้น ส่วนเดียวเท่านั้นเอง รู้รสก็สภาพหนึ่ง สภาพที่รู้รสแตกต่างกับรส

ส. การสังเกตว่าปัญญาเจริญขึ้น คือ ในขณะที่รสปรากฏ รู้ว่าเป็นแต่เพียง สภาพธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง หมายความว่าสิ่งนั้นมีจริง กำลังปรากฏ แต่ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเคยยึดถือเป็นสิ่งนั้น เช่น ไม่คิดว่า รสมะม่วง รสขนุน รสทุเรียน หรือรสข้าว รสอาหาร รสกับแกงต่าง ๆ รู้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง นี่คือนิพัญญาที่จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น โดยรู้ว่าลักษณะนั้น เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และถ้าเป็นปัญญาที่เพิ่มขึ้นจะสังเกตได้ว่า ขณะนั้นไม่มี อย่างอื่นเลย ไม่มีแม้ความทรงจำว่า เรากำลังนั่งรับประทานอาหารและรสปรากฏที่ ส่วนนั้นส่วนนี้ เพราะว่าต้องทิ้งสัญญาความจำที่ยังมีตัวตน เช่น อตตสัญญา เพื่อน้อมไปสู่อนตตสัญญา

ในขณะที่รสปรากฏพิจารณาว่า มีอะไรอื่นปรากฏอีกบ้าง มีไหม ในขณะที่รส ปรากฏ

ถ. มี ความแตกต่าง ...



ส. ถ้ามี หมายความว่ายังเป็นเราที่กำลังคิดถึงเรื่องรสว่า รสกำลังปรากฏ ที่ลิ้น นี่คือลักษณะเยื่อใยของอตตสัญญา และต้องพิจารณาอีกว่า ในขณะที่รสปรากฏ ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าไม่ปรากฏเลย ถูกไหม

ถ. ไม่ใส่ใจอารมณ์อื่น

ส. ไม่ใช่ไม่ใช่ใจ ไม่ปรากฏด้วย มีแต่รสเท่านั้นที่ปรากฏกับความจำว่า มีเรา เพราะฉะนั้น จะต้องเอาความจำว่ามีเราคืออตตสัญญาออก ไม่ให้เหลืออะไรเลย นอกจากรสอย่างเดียวที่กำลังปรากฏ ทุกทวาร

ทางหูก็เหมือนกัน ในขณะที่เสียงปรากฏ ถ้าปัญญายังไม่เจริญก็มีอย่างอื่น เช่น มีความคิดนึก มีความตริ มีความเป็นตัวตนรวมอยู่ในขณะที่เสียงปรากฏ

ถ้าเป็นลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏชัดเจน และปัญญาเจริญขึ้น เฉพาะเสียงและรู้เสียงเท่านั้นที่มีในขณะนั้น อตตสัญญาไม่มีเลย ความเป็นเรา หรือ ความเป็นตัวตนของเราในขณะนั้นจะไม่มี แต่ที่ยังมีอยู่เพราะยังละอตตสัญญาไม่ได้ จึงมีเรากำลังคิดเรื่องรส และมีเราที่กำลังรับประทานอาหารอยู่แล้วรสปรากฏ เพราะฉะนั้น ต้องเพิกอารมณ์อื่นทั้งหมด ให้มีแต่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ นี่คือการที่สติระลึกละเอียด ๆ เนือง ๆ จนกว่าลักษณะของสภาพธรรมจะปรากฏ เพิ่มขึ้น

ถ. การละอตตสัญญา เวลาที่เจริญสติปัฏฐาน โดยใช้อานาปานสติบ้าง หรือธรรมประกอบที่ว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา แต่บางครั้งเกิดความหิว ก็คิดว่า วันนี้ฉันยังไม่ได้รับประทานอาหาร ก็พยายามหาอาหารเบา ๆ ทานเพื่อทำลายความหิว จะเป็นการช่วยทำลายอตตสัญญาได้บ้างไหม

ส. ไม่มีทางอื่น นอกจากสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และรู้ ในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม

ถ. การที่เราพยายามทำลายอตตสัญญา บางครั้งเรารู้สึกเพลีย ก็พยายาม ใช้สติกำหนดอานาปานสติเพื่อให้เข้าถึงสติปัฏฐานเรื่องกาย เวทนา จิต ธรรม คิดว่า



นี่เป็นความกังวล เป็นปليโพธ พยายามปล่อยวางความกังวล พยายามมุ่งเจริญ
อานาปานสติและสติปัฏฐานร่วมไปอย่างนี้ จะเกิดผลได้อย่างไร

ส. ทำไมไม่เจริญสติปัฏฐานโดยที่รู้ว่า ขณะที่มีสติต่างกับขณะที่หลงลืมสติ
เท่านั้นเอง แม้แต่ขณะที่กำลังตั้งใจทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็เป็นลักษณะของสภาพธรรม
อย่างหนึ่ง คือ เจตนาเจตสิก ซึ่งเป็นลักษณะที่ตั้งใจ จงใจ เกิดขึ้นและดับไป

ถ. กระผมพยายามตัดความกังวล ตัดอัตตสังขยา โดยระลึกถึงธรรมที่ควร
ภาวนา เพื่อให้เกิดสมถภาวนาประกอบกับวิปัสสนาภาวนา

ส. ถ้าจะทำสมถภาวนา หมายความว่าขณะนั้นไม่ใช่การเจริญสติปัฏฐาน
แต่ถ้าเป็นการเจริญสติปัฏฐานโดยเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เวลาที่จิตสงบเป็น
กุศลขณะนั้นก็รู้ว่า เป็นจิตชนิดหนึ่ง ถึงแม้ว่าไม่ตั้งใจ ไม่ตั้งใจ ก็มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น

กุศลจิตเกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่ตัวตนที่จะให้เป็นกุศล อกุศลก็เกิดเพราะ
เหตุปัจจัย ขณะใดที่มีสติจึงระลึกถึงลักษณะที่กำลังปรากฏทั้งกุศลและอกุศล รู้ว่าเป็น
สภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพื่อให้หมดตัวตน แต่ถ้ายังมีความ
จงใจ ความตั้งใจอยู่ ก็ยังมีตัวตนเพิ่มเข้าไปอีกเรื่อย ๆ

ถ. เราจะตัดความกังวลใจ โดยพยายามคิดว่า กาย เวทนา จิต ธรรม
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นการทำลายอัตตสังขยา แบบนี้จะเป็นการช่วย
ได้ไหม

ส. เป็นแต่เพียงขันธ์คิด แต่ไม่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

ถ. ที่อาจารย์บรรยายว่าเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เรียนถามว่า ถ้าคิดเลย
ไปว่า เป็นเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม จะเป็นอย่างไร

ส. เมื่อเปรี้ยวปรากฏต้องบอกไหมว่าเปรี้ยวแค่ไหน ถึงจะพรรณนาสักเท่าไร
คนอื่นก็ไม่สามารถรู้ความเปรี้ยวมากเปรี้ยวน้อยนั้นได้ จนกว่าผู้นั้นจะลิ้มรส คือ
ชีวหาวิญญานเกิดขึ้น จึงรู้ว่ารสเปรี้ยวนั้นเปรี้ยวแค่ไหน โดยไม่ต้องเอ่ย ไม่ต้องบอก
ไม่ต้องพรรณนา แต่ว่าลิ้มรสนั้น และรสนั้นก็ปรากฏ

ถ. เวลาที่เราซื้อสับปะรดก็ต้องถามว่า หวานไหม ฉ่ำไหม



ส. ถูกต้อง เขาบอกว่าหวาน เราจะรู้ว่าหวานก็จนกว่าจะลิ้ม

ถ. เราคิดนึกได้ไหม คือ เราได้ลิ้มรสแล้วทางชีวหาปสาท แต่เราคิดนึกไปว่า อันนี้เปรี้ยว อันนี้หวาน ไม่ทราบว่าจะถูกหรือผิด

ส. ไม่บอกก็เปรี้ยว ใช่ไหม ขณะที่กำลังลิ้มรสเปรี้ยว

ถ. ใช่

ส. ก็จบแล้ว ไม่ต้องบอก ทำไมต้องบอกอีก

ถ. แต่การจะแยกออกไปว่า มันเปรี้ยวหรือมันหวาน

ส. ที่จะรู้ว่าหวานหรือเปรี้ยว เมื่อชีวหาวิญญาณเกิดขึ้นลิ้มรสหวาน ขณะนั้นต้องเป็นรสหวานที่ปรากฏแก่ชีวหาวิญญาณ ขณะที่ชีวหาวิญญาณลิ้มรสเปรี้ยว เปรี้ยวนั้นปรากฏแก่ชีวหาวิญญาณ ไม่ต้องมีใครบอกอีก บอกเท่าไรก็ไม่วางใจจนกว่าจะลิ้ม

ถ. เข้าใจว่า ต้องคิดเองว่าเปรี้ยว หรือหวาน หรือเค็ม ผิดหรือถูก

ส. ผิด สิ่งที่หวาน คิดให้เค็มได้ไหม

ถ. เป็นไปไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น หวานคือหวาน รู้ได้โดยชีวหาวิญญาณเท่านั้น จักขุวิญญาณไม่สามารถรู้รสหวานได้ โสทวิญญานไม่สามารถรู้รสหวานได้ ต้องชีวหาวิญญาณเท่านั้นที่ทำการลิ้มรส

สำหรับอวิชชาหรือโมหเจตสิกนั้น เกิดกับอกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง โลกเจตสิกและโทสเจตสิกไม่เกิดร่วมกับโมหมูลจิต ฉะนั้น ขณะใดก็ตามที่ไม่ใช่อกุศลจิต ไม่ใช่วิบากจิต ไม่ใช่กิริยาจิต ขณะนั้นโมหเจตสิกเกิดกับจิต ทำให้เป็นอกุศลจิตประเภทหนึ่งโดยที่ไม่มีโลภเจตสิกเกิดร่วมด้วย ไม่มีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย จึงเป็นเพียงโมหมูลจิตเท่านั้น เพราะว่าไม่มีโลภเจตสิกและโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย

โมหมูลจิตมี ๒ ดวง คือ อุปกขาสดตัง วิจิกิจฉาสัมปยุตตัง ๑ ดวง และ อุปกขาสดตัง อุทธัจจสัมปยุตตัง ๑ ดวง



อุปেকขาสหคตัง วิจิกิจฉาสัมปยุตตัง คือ โมหมูลจิตที่เกิดร่วมกับ อุปেকขาเวทนาและเกิดร่วมกับวิจิกิจฉา คือ ความสงสัย ความเคลือบแคลง ความที่ไม่สามารถตัดสินใจตัดสินอารมณ์นั้นได้

อุปেকขาสหคตัง อุทัจจสัมปยุตตัง ได้แก่ โมหมูลจิตซึ่งเกิดกับอุปেকขาเวทนา และเกิดร่วมกับอุทัจจเจตสิก โดยไม่มีวิจิกิจฉาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

สำหรับการเกิดขึ้นของโมหมูลจิต ๒ ดวง แสดงให้เห็นว่า อวิชชา คือ ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงนั้น มีมากมายแค่ไหน เพราะว่าในวันหนึ่ง ๆ นั้น ขณะใดที่ไม่ใช่วิปากจิต ไม่ใช่กิริยาจิต ไม่ใช่กุศลจิต จะต้องเป็นอกุศลจิตประเภทหนึ่งประเภทใด คือ เป็นโลภมูลจิตหรือโทสมูลจิตเป็นส่วนใหญ่เท่าที่แต่ละคนสามารถสังเกตได้ เวลาที่เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็เกิดความพอใจบ้าง หรือไม่พอใจบ้าง

และถึงแม้ว่าโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิตจะไม่เกิด แต่โมหเจตสิกก็ทำให้จิตเป็นอกุศลประเภทโมหมูลจิต แสดงให้เห็นว่า อกุศลในวันหนึ่ง ๆ ไม่ว่างเว้นเลย นอกจากขณะที่เป็นวิปากทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส และขณะที่เป็นกิริยาจิต ซึ่งสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์มีเพียง ๒ ดวง

ซึ่งวันหนึ่ง ๆ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ก็ไม่ได้สังเกตอีกว่า เป็นอกุศลประเภทไหน แต่สามารถรู้ได้จากลักษณะของความรู้สึกซึ่งเกิดกับจิต ถ้าเป็นความรู้สึกที่ไม่สบายใจ แม้เพียงเล็กน้อยนิดเดียว ขณะนั้นรู้ได้ว่าเป็นอกุศลจิตประเภทโทสมูลจิต แต่ถ้าไม่ใช่ความรู้สึกที่ไม่สบายใจ เป็นความรู้สึกไม่เดือดร้อนใจ มีความพอใจชอบใจในสิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นก็เป็นโลภมูลจิต แต่ไม่ได้สังเกตเลยว่า แม้ขณะที่โลภมูลจิตไม่เกิด โทสมูลจิตไม่เกิด ก็ยังมีอกุศลจิตอีกประเภทหนึ่งคือโมหมูลจิต เกิด

โมหมูลจิต ๒ ดวง ได้แก่ โมหมูลจิตซึ่งเกิดร่วมกับอุปেকขาเวทนาและเกิดร่วมกับวิจิกิจฉาเป็น อุปেকขาสหคตัง วิจิกิจฉาสัมปยุตตัง ๑ ดวง และอีกดวงหนึ่งไม่มีวิจิกิจฉาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เป็นโมหมูลจิตที่เกิดร่วมกับอุปেকขาเวทนา



ประกอบด้วยอุทธัจจเจตสิก ซึ่งตามความเป็นจริงอุทธัจจเจตสิกเป็นอกุศลสาธารณะ ต้องเกิดกับอกุศลจิตทุกประเภท แต่เนื่องจากจิตดวงนี้ไม่มีทิวฐิเกิดร่วมด้วย ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีวิจิกิจฉา ไม่มีมานะ ไม่มีอิสสา ไม่มีมัจฉริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย ลักษณะของอุทธัจจจะสามารถปรากฏได้ จึงเป็นโมหมูลจิตที่ประกอบด้วยอุทธัจจจะเป็น อุปেকขาสหคตัง อุทธัจจสัมปยุตตัง

ใครที่จะให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาเห็นโทษของโมหะซึ่งเป็นพื้นฐานของจิต ทำให้ไม่ว่างเว้นที่จะเกิดอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด ซึ่งใน **อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ติตถียสูตร ข้อ ๕๐๘** พระผู้มีพระภาคตรัสความต่างกันของธรรม ๓ อย่าง คือ ราคะ โทสะ โมหะ มีข้อความว่า

ราคะ คือ โลภะนั้น มีโทษน้อย คลายช้า โทสะมีโทษมาก คลายเร็ว โมหะ มีโทษมาก คลายช้า

เพราะฉะนั้น โทษที่มากที่สุดของอกุศล ๓ อย่างนี้ ต้องเป็นโมหะ เพราะว่า ราคะมีโทษน้อย คลายช้า โทสะมีโทษมาก คลายเร็ว โมหะมีโทษมาก คลายช้า

ส่วนมากทุกคนจะเห็นโทษของโทสะ มากกว่าที่จะเห็นโทษของโลภะและโมหะ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าเวลาที่โทสเจตสิกเกิดร่วมกับจิต ต้องเกิดร่วมกับโทสนัสเวทนา ความรู้สึกที่ไม่สบายใจทุกครั้ง ซึ่งทุกคนไม่อาจมีความรู้สึกไม่สบายใจ ในวันหนึ่ง ๆ ขอให้มโหมนัสเวทนา หรือสุขเวทนา หรือถ้าไม่สามารถมีมโหมนัสเวทนาและสุขเวทนา ก็ยังอยากจะมีแม้อุเบกขาเวทนา แต่ไม่มีใครอยากมีทุกขเวทนาและโทมนัสเวทนา

เพราะฉะนั้น โดยมากเวลาที่โทสมูลจิตเกิด ประทุษร้ายจิตใจ ทำให้เกิด ความรู้สึกโทมนัส ขุ่นเคือง ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้น ทุกคนเห็นโทษของโทสะ และอยากจะไม่มีโทสะ แต่ไม่เห็นโทษของโลภะ และไม่เห็นโทษของโมหะ

เช่น บางท่านไปสู่สถานที่ดีคิดว่า เมื่อไปแล้วจะได้สิ่งมหัสจรรย์ต่าง ๆ อาจจะเป็นแก้วแหวนเงินทองต่าง ๆ แต่ผู้ไปสู่สถานที่ดีนั้นจะเฉลียวใจและคิดถึงสิ่งที่มีประโยชน์กว่านั้นโดยคิดที่จะกราบเรียนผู้ที่ท่านไปหาว่า โภคะของท่านมากมายแล้ว มีหนทางใดบ้างที่จะทำให้โลภะของท่านลดคลายลงไป แทนที่จะให้แก้วแหวนเงินทอง



ซึ่งถ้าได้มาท่านก็เกิดความติดความยินดีความพอใจ โลภะไม่ได้เบาบางเลย เพราะฉะนั้น แทนที่จะต้องการสิ่งอื่นซึ่งจะทำให้โลภะเพิ่มขึ้น เคยคิดบ้างไหมที่จะไป กราบเรียนท่านผู้้นั้นว่า มีหนทางใด มีธรรมข้อใดที่ทำให้โลภะซึ่งท่านมีอยู่มาก ลดคลายลงไปบ้าง

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เป็นการยากสำหรับผู้ที่มีวิชาหนาแน่น ที่จะได้เห็นโทษ ของความไม่รู้และโลภะ เพราะไม่ว่าจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม แม้ในการประพฤติ ปฏิบัติซึ่งท่านคิดว่าท่านต้องการจะดับกิเลส แต่แม้กระนั้นก็ตามก็ยังคล้อยตามโลภะ ไปว่า มีหนทางใดที่จะทำให้โลภะหรือกิเลสทั้งหลายดับได้โดยรวดเร็ว

แสดงให้เห็นว่า สัมผัสข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า โมหะมีโทษมาก คลายช้า ราคะมีโทษน้อย คลายช้า ถ้าคิดถึงคำว่า คลายช้า และพิจารณาพระธรรม จริง ๆ ว่า เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง เพราะฉะนั้น ต้องเป็น ความจริงที่ว่า โลภะมีโทษน้อย คลายช้า โทสะมีโทษมาก คลายเร็ว โมหะมี โทษมาก คลายช้า เมื่อมีโทษมาก คลายช้า ท่านจะแสวงหาทางที่ตรงกันข้าม คือ พยายามให้ดับได้โดยรวดเร็ว ก็เป็นสิ่งที่ขาดเหตุผล

เพราะฉะนั้น แม้ว่าเป็นข้อความสั้น ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แต่ต้อง พิจารณาโดยลึกซึ้งจริง ๆ ว่า เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า มิฉะนั้นแล้วจะอาศัยยอวิชา และโลภะนั้นเอง เพิ่มอวิชาและโลภะขึ้น แทนที่จะเป็นหนทางละคลายอวิชาและ โลภะ





๑๔๑๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔



วันนี้โมหะเกิดขึ้น ทั้งที่เป็นโมหมูลจิต และโมหเจตสิกที่เกิดกับโลภมูลจิต และโทสมูลจิตก็เพิ่มขึ้น ๆ มีความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมอยู่เรื่อย ๆ และจะให้คลายเร็ว ย่อมเป็นสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้

บางท่านยังมีความพอใจที่จะไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ พอใจที่จะนั่งนิ่ง ๆ คิดว่าอยู่ตามลำพังแล้วจะสงบ ไม่วุ่นวาย ในขณะที่นั้นก็มีความพอใจที่จะไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ตรงจริง ๆ ก่อนที่จะละอวิชชาหรือความไม่รู้ได้ต้องรู้ว่า อวิชชา ความไม่รู้ มีมากและเป็นพื้น สามารถเกิดกับอกุศลธรรมได้ทุกประเภท แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ละเอียดย่อมไม่สามารถรู้ว่า หนทางใดเป็นทางที่จะละคลายและดับกิเลสได้ เพราะว่าธรรมเป็นเรื่องชีวิตประจำวัน ซึ่งต้องเป็นผู้ที่สังเกตจริง ๆ สังเกตแม้กาย วาจา และใจของตนเองว่า เป็นผู้ที่มีโยนิโสมนสิการ การพิจารณาโดยแยบคาย หรือว่าเป็นผู้ที่มีโยนิโสมนสิการบ่อย ๆ

อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต อวิขชาวิขชาสูตร ข้อ ๑๐๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อวิชชาเป็นประธานแห่งการเข้าถึงอกุศลธรรมทั้งหลาย ความไม่ละอายบาป ความไม่กลัวบาป เป็นของมีมาตามอวิชชา

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีอวิชชาไม่เห็นแจ้ง ย่อมมีความเห็นผิด ผู้มีความเห็นผิด ย่อมมีความดำริผิด ผู้มีความดำริผิด ย่อมมีวาจาผิด ผู้มีวาจาผิด ย่อมมีการกระทำผิด ผู้มีการกระทำผิด ย่อมมีการเลี้ยวซีกผิด ผู้มีการเลี้ยวซีกผิด ย่อมมีความพยายามผิด ผู้มีความพยายามผิด ย่อมมีความระลึกผิด ผู้มีความระลึก



ผิด ย่อมมีความตั้งมั่นผิด ผู้มีความตั้งมั่นผิด ย่อมมีความรู้ผิด ผู้มีความรู้ผิด ย่อมมีความหลุดพ้นผิด ฯ

ตลอดไปตั้งแต่ต้นจนถึงความหลุดพ้นผิด เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาจริง ๆ ว่า การฟังพระธรรม การศึกษาธรรมนั้น เพื่อรู้เพื่อเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ และละคลาย การยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน จึงจะเป็นประโยชน์ของการศึกษา เพราะถ้าไม่รู้จุดประสงค์ของการศึกษา อวิชชาก็สามารถกำบังได้อีก ทำให้ไม่เห็นประโยชน์ว่าศึกษาพระธรรมเพื่ออะไร แม้ในการสนทนาธรรม ซึ่งอาจจะมี ในระหว่างมิตรสหาย ถ้าไม่พิจารณาบางครั้งอาจจะไม่รู้สึกรู้ว่า การสนทนาธรรม บางขณะไม่ได้เป็นไปเพื่อการเกื้อกูลจริง ๆ แต่อาจจะเป็นการฟาดฟันทำลายผู้ที่มีความเห็นผิดหรือมีความเข้าใจผิดให้เห็นว่าเป็นสิ่งซึ่งไม่ถูกต้อง แต่ไม่ใช่เป็นการเกื้อกูล ด้วยการแสดงเหตุและผลจนถึงที่สุดโดยละเอียด

นี่เป็นสิ่งที่ต้องเป็นผู้ละเอียด และต้องเป็นผู้ที่สังเกตแม้การคิด การพูด และการกระทำของตนเอง แม้แต่ในเรื่องของการศึกษาธรรมและการสนทนาธรรม ซึ่งจะ เห็นได้ว่า ถ้ามีความคิดผิด หรือการดำริผิด ย่อมเป็นเหตุให้วาทาผิด และการกระทำ ผิดได้ในชีวิตประจำวัน และถ้าชีวิตประจำวันเป็นไปอย่างนี้ ก็เป็นการสะสมอกุศล เพิ่มขึ้น แทนที่จะเป็นการละคลายอกุศล

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย วิชาเป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย หิริและโอตตปปะนั้นเองมีตามวิชานั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีวิชาเห็นแจ้ง ย่อมมีความเห็นชอบ ผู้มีความเห็นชอบ ย่อมมีความดำริชอบ ผู้มีความดำริชอบ ย่อมมีวาจาชอบ ผู้มีวาจาชอบ ย่อมมีการกระทำชอบ ผู้มีการกระทำชอบ ย่อมมีการเลี้ยงชีพชอบ ผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ ย่อมมีความพยายามชอบ ผู้มีความพยายามชอบ ย่อมมีความระลึกรู้ชอบ



ผู้มีความระลึกรู้ชอบ ย่อมมีความตั้งมั่นชอบ ผู้มีความตั้งมั่นชอบ ย่อมมีความรู้ชอบ
ผู้มีความรู้ชอบ ย่อมมีความหลุดพ้นชอบ ฯ

แสดงให้เห็นธรรมที่ตรงกันข้ามกัน คือ อวิชชา และวิชชา ถ้าเป็นเรื่องของ
ปัญญา ย่อมมีความดำริชอบ แม้แต่การคิดนึกก็เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ และ
เป็นการละคลายอกุศล ซึ่งในชีวิตประจำวันของแต่ละท่าน เมื่อท่านเป็นผู้ที่สังเกต
กาย วาจา ใจของท่านเองในแต่ละวาระ แต่ละโอกาส ย่อมรู้ได้ว่า ขณะใดเป็นไป
ด้วยอวิชชา และขณะใดเป็นไปด้วยวิชชา

ในเรื่องของความคิด ใน **มโนรทปฺปณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย
เอกนิบาต อรรถกถาเอตทัคควรรค** มีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงประวัติของท่าน
พระมหากัสสปะเกือบแสนกัปมาแล้วว่า

ในสมัยของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าวิปัสสีนั้น พระองค์ตรัสพระธรรม
เทศนาทุก ๆ ปีที่ ๗ ครั้นนั้นพระมหากัสสปะเกิดเป็นพราหมณ์ผู้มีผ้าห่มอยู่ผืนเดียว
นางพราหมณีภรรยาของท่านก็มีผ้าห่มอยู่ผืนเดียวเหมือนกัน ทั้งสองคนมีผ้าห่มอยู่ผืน
เดียวเท่านั้น จึงปรากฏไปทั่วพระนครว่า เอกสาฎกพราหมณ์

เวลาพวกพราหมณ์ประชุมกันด้วยกิจบางอย่างก็ต้องผลัดกันไป เมื่อเอกสาฎก
พราหมณ์ได้ทราบวาทะ พระผู้มีพระภาคจักตรัสพระธรรมเทศนา ก็ให้นางพราหมณีไป
ฟังพระธรรมกับพวกอุบาสิกาในตอนกลางวัน ส่วนตัวท่านเองนั้นได้ไปเฝ้าฟังพระธรรม
ในตอนกลางคืน เมื่อท่านฟังพระธรรมอยู่ท้ายบริษัณนั้น ความปิติอย่างยิ่งเกิดขึ้นใน
ปฐมยามนั่นเอง ท่านจึงดึงผ้าที่ห่มออกเพื่อจะถวายพระผู้มีพระภาค แต่ความตระหนี่
ได้เกิดขึ้นซีโหดถึง ๑,๐๐๐ ประการว่า ตนและภรรยามีผ้าห่มเพียงผืนเดียวเท่านั้น
ผ้าห่มผืนอื่นใด ๆ ก็ไม่มี ก็ธรรมดาว่าไม่ห่มผ้าก็ออกไปข้างนอกไม่ได้ จึงตกลงใจไม่
ต้องการถวายโดยประการทั้งปวง

ครั้นเมื่อปฐมยามล่วงไป ปิติเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละก็เกิดขึ้นกับพราหมณ์
นั้นแม้ในมัชฌิมยาม พราหมณ์คิดเหมือนอย่างนั้น แล้วก็ไม่ได้ถวายเหมือนอย่างนั้น
ครั้นเมื่อมัชฌิมยามล่วงไป ปิติเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละเกิดขึ้นแก่พราหมณ์นั้นแม้ใน



ปัจจุณิ ยามพราหมณ์นั้นก็คิดว่า เป็นไรเป็นกันค้อยู่กันที่หลัง ดังนี้ แล้วดึงผ้ามาวาง
แทบพระบาทพระผู้มีพระภาค แล้วงอมือซ้าย เอามือขวาตบลง ๓ ครั้ง แล้วบันลือขึ้น
๓ วาระว่า ชิตัง เม ชิตัง เม ชิตัง เม เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว

สมัยนั้น พระเจ้าพันธุมราชประทับนั่งสดับพระธรรมอยู่ภายในม่านหลัง
ธรรมาสน์ ได้ส่งคนเข้าไปสอบถามพราหมณ์นั้นว่า ทำไมกล่าวอย่างนั้น พราหมณ์นั้น
ก็กล่าวว่า คนอื่นนั้นขึ้นช้างและก็มีอาวุธ คือ ถีอดาบและโล่หนังเป็นต้นไปรบ
ได้ชัยชนะ ย่อมไม่น่าอัศจรรย์ แต่พราหมณ์นั้นได้ย่ำยีจิตตระหนี่แล้วถวายผ้าที่ห่มอยู่
แด่พระผู้มีพระภาค เหมือนคนเอาค้อนทุบหัวโคโงกที่ตามมาข้างหลัง ทำให้มันหนีไป
ชัยชนะจึงน่าอัศจรรย์

เมื่อพระราชาทรงทราบดังนั้นก็รับสั่งว่า พวกเราไม่รู้สิ่งที่สมควรแก่
พระผู้มีพระภาค แต่พราหมณ์รู้ พระราชารับสั่งให้ส่งผ้าห่มและผ้าห่มคู่หนึ่งไป
พระราชทาน พราหมณ์นั้นก็มีความดำริถูก คือ เมื่อเห็นผ้าคู่หนึ่งแล้วก็คิดว่า
พระราชานี้ไม่พระราชทานอะไรเป็นครั้งแรกแก่เราผู้หนึ่ง ๗ เมื่อเรากล่าวคุณทั้งหลาย
ของพระบรมศาสดาจึงได้พระราชทาน จะมีประโยชน์อะไรแก่เรากับผ้าคู่ที่อาศัย
พระคุณของพระบรมศาสดาเกิดขึ้น ท่านจึงได้ถวายผ้าคู่แม่คู่หนึ่งแก่พระทศพลเสียเลย

เมื่อพระราชาทรงทราบ ก็รับสั่งให้ส่งผ้าคู่ ๒ ชุดไปพระราชทาน พราหมณ์นั้นก็
ได้ถวายผ้าคู่ ๒ ชุดนั้น พระราชาได้ทรงส่งผ้าคู่ ๔ ชุดไปพระราชทาน พราหมณ์ก็ได้
ถวายแก่พระผู้มีพระภาคด้วยประการดังนี้ เพิ่มขึ้น ๗ จนในที่สุดพระราชาส่งผ้าไป
พระราชทานถึง ๓๒ คู่ ลำดับนั้น พราหมณ์คิดว่า

ซึ่งก็เป็นความคิดที่ถูกต้อง ก็เห็นได้ว่า ท่านสะสมการที่จะดำริถูก จนกระทั่ง
ท่านเป็นเอตทัคคะในการเป็นผู้ทรงคุณ คือ ฤตุงค์

เอกสาฎกพราหมณ์คิดว่า การทำดังนี้เหมือนเพิ่มขึ้นแล้วถึงจะรับเอา
ท่านจึงถือเอาผ้า ๒ คู่ คือ เพื่อประโยชน์แก่ตนเองคู่หนึ่ง เพื่อนางพราหมณีคู่หนึ่ง
แล้วถวายเฉพาะพระผู้มีพระภาค ๓๐ คู่

จำเดิมแต่นั้น พราหมณ์ก็เป็นผู้สนทนากับพระผู้มีพระภาค



วันหนึ่งพระราชาทรงสดับธรรมในสำนักของพระผู้มีพระภาคในฤดูหนาว ได้พระราชทานผ้ากัมพลแดงสำหรับห่มส่วนพระองค์มีมูลค่าพັນหนึ่งกับพราหมณ์ แล้วรับสั่งว่า จำเดิมแต่นี้ไป ท่านจงห่มผ้ากัมพลแดงผืนนี้พึงธรรม

พราหมณ์นั้นก็มีความดำริชอบอีก ท่านคิดว่า เราจะประโยชน์อะไรกับผ้ากัมพลแดงนี้ ที่จะน้อมเข้าไปในกายอันเปื่อยเน่านี้ จึงได้ทำเป็นเพดานเหนือเตียงของพระผู้มีพระภาคในภายในพระคันธกุฎี แล้วก็ไป

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปพระวิหารแต่เช้าตรู่ ประทับนั่งในที่ใกล้พระบรมศาสดาในพระคันธกุฎี ก็ขณะนั้นพระพุทธรศมี ๖ สี กระทบที่ผ้ากัมพล ผ้ากัมพลก็บรรเจิดจำขึ้น พระราชาทอดพระเนตรเห็นก็จำได้ จึงกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้ากัมพลผืนนี้ของข้าพระองค์ ข้าพระองค์ให้เอกสาฎกพราหมณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

มหาบพิตร พระองค์บูชาพราหมณ์ พราหมณ์บูชาตถาคต

พระราชาทรงเลื่อมใสว่า พราหมณ์รู้สิ่งที่เหมาะที่ควร เราไม่รู้ จึงได้พระราชทานสิ่งที่เป็นของเกื้อกูลแก่มนุษย์ทุกอย่าง อย่างละ ๘ ชนิด ๘ ครั้ง ให้เป็นของประทานชื่อว่าสัพพัฏฐาทาน แล้วทรงตั้งให้พราหมณ์นั้นเป็นปุโรหิต

พราหมณ์นั้นคิดว่า ชื่อว่าของ ๘ ชนิด ๘ ครั้ง ก็เป็น ๖๔ ชนิด จึงตั้งสลากภัต ๖๔ ที่ ให้ทาน รักษาศีลตลอดชีวิต จุติจากชาตินั้นไปเกิดในสวรรค์ จุติจากสวรรค์ก็เกิดในเรือนของกุกกุณ มพีในกรุงพาราณสี ในระหว่างกาลของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ คือ พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า โภณาคมนะ และพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ

ชีวิตของท่านพระมหากัสสปะก็เป็นชีวิตที่น่าสนใจหลาย ๆ ตอน

ในเรื่องต่อไป เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นโทษของการกระทำสิ่งที่ไม่สมควร คือ

เมื่อพราหมณ์นั้นเจริญวัยก็ได้แต่งงานมีเหย้าเรือน ครั้นนั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าเข้าไปบิณฑบาตในเรือนของเขา ในขณะที่ภรรยาและน้องสาวของเขากำลังทะเลาะกัน



เมื่อน้องสาวถวายบิณฑบาตแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ก็กล่าวมุ่งถึงภรรยาของพี่ชาย โดยตั้งความปรารถนาว่า ขอให้เราห่างไกลหญิงพาลเห็นปานนี้ ๑๐๐ โยชน์ ภรรยาของเขายืนอยู่ที่ลานบ้านได้ยืนก็คิดว่า พระรูปนี้คงอย่าได้ฉันอาหารที่นางผู้นี้ถวาย จึงจับบาตรมาเทบิณฑบาตทิ้ง แล้วเอาเปลือกตมใส่จนเต็ม น้องสาวจึงกล่าวว่า หญิงพาลเจ้าจงดำ จงบริภาษเราก่อนเถิด การเทภัตตาหารจากบาตรท่านผู้ที่ได้บำเพ็ญบารมีมา ๒ อสงไขยเห็นปานนี้ แล้วใส่เปลือกตมให้ ไม่สมควรเลย

ครั้งนั้นภรรยาของเขาเกิดความสำนึกขึ้นได้ จึงกล่าวว่า โปรดหยุดก่อนเจ้าข้า แล้วเทเปลือกตมออก ล้างบาตร ชโลมด้วยผงเครื่องหอม แล้วได้ใส่ของมีรสอร่อย ๔ อย่างจนเต็มบาตร แล้ววางถวายบาตรอันผุดผ่องด้วยเนยใส มีสีเหมือนกลีบดอกบัว อันราตรดลงข้างบนในมือของพระปัจเจกพุทธเจ้า ตั้งความปรารถนาว่า สรีระของเรา จงผุดผ่องเหมือนบิณฑบาตอันผุดผ่องนี้เถิด พระปัจเจกพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาแล้ว เหาะขึ้นสู่อากาศ

ผลกรรมของภรรยาของพราหมณ์ซึ่งเป็นชีวิตชาติหนึ่งของท่านพระมหากัสสปะ ก็ได้ติดตามไปตามควรแก่โอกาสของกรรมนั้น ๆ คือ

สามีภรรยานั้นดำรงอยู่ชั่วอายุ แล้วเกิดในสวรรค์ จูติจากสวรรค์ในสมัย พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ ในภัทรกัปนี้ อุบาสกผู้นั้นก็เกิดเป็นบุตรเศรษฐี มีสมบัติ ๔๐ โกฏิ ในกรุงพาราณสี ฝ่ายภรรยาของเขาเกิดเป็นธิดาเศรษฐีเหมือนกัน เมื่อเจริญวัย พวกญาติได้นำธิดาเศรษฐีมาสู่สกุลของอุบาสกนั้น แต่ด้วยกำลังของกรรมซึ่งมีวิบากอันไม่น่าปรารถนาในชาติก่อน พอนางเข้าไปยังตระกูลของสามี ทั้งทั้ง สรีระก็เกิดกลิ่นเหม็น ตั้งแต่อย่างทำเข้าไปภายในธรณีประตู เศรษฐีกุมารนั้นก็ส่งนาง กลับไป เป็นอย่างนี้ถึง ๗ ครั้ง

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ ทรงปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนิกชนได้เริ่มก่อพระเจดีย์สูงโยชน์หนึ่งด้วยอิฐทองสีแดง ทั้งหมดทั้งแน่น มีราคาก่อนละหนึ่งแสน เศรษฐีธิดาเห็นผลกรรมของตนที่ถูกส่งตัวกลับถึง ๗ ครั้ง ก็ให้ ยับเครื่องประดับ แล้วให้ทำเป็นอิฐทองยาว ๑ ศอก กว้าง ๑ คืบ สูง ๔ นิ้ว ถือก้อน หรดาลและมโนศิลา และดอกบัว ๔ กำ ไปยังสถานที่สร้างพระเจดีย์ ขณะนั้นแถว



ก้อนอิฐแถวหนึ่งก่อมาต่อกันขาดอิฐแผ่นต่อเชื่อม นางก็ได้ให้อิฐของก้อนนั้นแก่ช่าง ซึ่งช่างก็ได้ให้นางวางและต่ออิฐนั่นเอง และนางก็ได้บูชาด้วยดอกบัว ๘ ก่า ตั้งความปรารถนาว่า ในที่ที่เราเกิด กลิ่นจันทน์จงพุ่งออกจากตัว กลิ่นดอกบัวจงพุ่งออกจากปาก แล้วนางก็ได้ไหว้พระเจดีย์ กระทำประทักษิณ แล้วกลับไป

อยู่ต่อมา เศรษฐีบุตรเกิดระลึกถึงเศรษฐีธิดา ก็ได้ให้คนไปนำนางกลับไปอีก ครั้งหนึ่ง ซึ่งในครั้งนั้นพร้อมกับที่นางเข้าไปในเรือน กลิ่นจันทน์และกลิ่นดอกบัวพากันพุ่งไปทั่วเรือน

แสดงให้เห็นผลของกรรมต่าง ๆ ก่อนที่ท่านทั้งสองจะได้อบรมบารมีจนกระทั่งสามารถดับกิเลสถึงความเป็นพระอรหันต์ ในสมัยของพระผู้มีพระภาคพระสมณโคดม

และแสดงให้เห็นถึงอวิชชาว่า เกิดขึ้นขณะใดเป็นเหตุให้มีความดำริผิด มีความคิดผิด เป็นอโยนิโสมนสิการ แต่ขณะใดที่วิชาเกิดขึ้น จะทำให้ความดำริถูก วาจาถูก การกระทำถูก อาชีวะถูก ความเพียรถูก การระลึกถูก ความรู้ถูก และการหลุดพ้นถูกต้องด้วย

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้พิจารณาเห็นโทษของอวิชชาว่า โมหเจตสิกเป็นอกุศลธรรม โดยประเภทแล้ว เป็น ๗ ประเภท คือ เป็นอาสวะ โหมะ โยคะ นิ वर्ณ สังโยชน์ อนุสัย และกิเลส เว้นไม่เป็นคันถะ และอุปาทาน

สำหรับอาสวะ คือ สภาพของอกุศลธรรมซึ่งไหลไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ อยู่เรื่อย ๆ หมักดองสะสมและไหลไปสู่อารมณ์ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะใดที่สติไม่เกิด ขณะนั้นไม่เป็นกุศล รู้ได้เลยว่าขณะนั้นต้องเป็นไปเพราะโมหะ ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จึงเป็นอาสวะ

เมื่อเป็นอาสวะ ก็เป็นโหมะ ทำให้จมอยู่ในห้วงน้ำ ทั้งข้างบน ข้างล่าง ข้างซ้าย ข้างขวา รอบตัว เต็มไปด้วยความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งพิสูจน์ได้ในขณะนี้เอง ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัส ทางใจที่กำลังคิดนึก ขณะใดที่ไม่เป็นกุศล ขณะใดที่สติไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นโมหะเป็นอาสวะ เป็นโหมะ



เป็นโยคะ เป็นนิรวรณ เป็นสังโยชน เป็นอนุสัย เป็นกิเลส แต่ไม่เป็นคันถะ คือ ไม่ผูกไว้ และไม่เป็นอุปาทาน คือ ไม่ยึดมั่น เพราะเหตุว่าไม่รู้

ธรรมดาที่จะยึดมั่นสิ่งหนึ่งสิ่งใดต้องรู้ในสิ่งนั้น เป็นความรู้ผิด และมีความชอบใจในความเห็นผิดนั้นจึงยึดถือ แต่ถ้าเป็นความไม่รู้ ก็ไม่สามารถยึดถือหรือติดได้

